

Sa mabilis na pagbasa ng ilang pahina ng Levitico, waring narito *ang* relihiyon ng Israel na binubuo ng sanlibong utos na idinikta ng Diyos kay Moises. Pero pakiwari lamang ito. Hindi nabago ang pananampalataya ng Israel kay Yawe, pero pumukaw ito o naghatid ng palagiang ebolusyon ng mga sistemang panrelihiyon.

Mga kaugalian lamang at mga paniniwala ng kanilang mga ninuno ang tanging pinanghahawakan ng mga Hebreo: walang pari ni mga santuwaryo ni mga banal na aklat. Si Moises ba ang nagtakda ng ilang utos na panrelihiyon? Malamang, pero tiyak na ipinalagay na siya ang nagtakda sa lahat ng utos na nasa aklat na ito.

Pagdating ng mga tribo sa Kanaan, nagkaroon sila ng kulto, sa paggaya nila, humigit-kumulang, sa mga ginagawa ng mga Kananeo sa kanilang mga templo. Sumunod ang panahon ng mga hari. Inorganisa ng mga inapo ni David ang mga pari sa paligid ng Templo ng Jerusalem. Ilan sa kanila ang nag-ingat sa kadalisayan ng kulto, o nagtakda ng liturhiya. Malapit ang pagkakaugnay ng relihiyon sa kaayusang panlipunan at kultura; kaya na nga ipinaubaya sa mga pari, halimbawa, ang pagsusuri sa ketong.

Isang katunayan ang impluwensiya ng mga propeta. Humihingi sila ng mas aktibong pananampalataya, kamalayan sa mahirap na hinihingi ng katarungan na nakaukit sa Tipan, pakikibaka sa mapangwatak na impluwensiya ng dayuhan. Nagsasalita sila tungkol sa paghahanda para sa hinaharap.

Ang pari at ang propeta ang nagpasigla sa pag-asa ng Israel. Walang dudang ito ang dahilan kung bakit ang mga batas pambayan at panrelihiyon nito ay nakaranas ng mas malaking ebolusyon kaysa mga batas ng ibang bansa. Pero pagkatapos ng pagkabihag sa Babilonia, kinailangan ng Israel na panindigan ang kanyang pagkakakilanlan para harapin ang kapakanang pambansa. Dahil dito, nagkaroon sa Israel ng konserbatibong kalakaran na palakas nang palakas sa paglipas ng mga dantaon. Kumakapit sa nakaraan ang mga tao at nakakalimutan nila ang kasalukuyan. Pinipili ng maraming Judio na sumandig sa konserbatismong panrelihiyon na binubuo ng mga ritwal at tradisyon, at ito ang mahigpit na tutuligsain ni Jesus (Mt 23).

Bahagi ng Kasulatan ang mga batas na ito at, samakatwid, Salita ng Diyos. Oo, pero mga salita ng Diyos na sinasabi sa isang bayang hindi pa nakikilala ang Kristo at hindi pa nararating ang panahon ng malago at mabungang pananampalataya. Kaya hindi natin maaaring tanggapin ang mga batas na ito at isagawa tulad ng sa panahong iyon, sapagkat lampas na tayo sa unang yugto ng paghubog na pantao at panrelihiyon – ang Matandang Tipan. Sa mga sulat ni Pablo, hinaharap niya ang mga gustong manangan sa mga kaugalian at kapistahang Judio (Col 2:16), pati ang mga tumitingin muna sa mga batas na dapat tupdin bago sa anupaman sa Salita ng Diyos. Pero inaanyayahan tayo ni Jesus na huwag iwala ang anuman sa espiritu na nagbibigay-buhay sa Batas na ito (Mt 5:17-19).

Mga hain: ang susunuging handog

1 • ¹ Tinawag ni Yawe si Moises, at kina-usap siya mula sa Toldang Tagpuan: ² “Kausapin mo ang mga Israelita at sabihin sa kanila: Sa paghahain ninuman sa inyo ng alay na hayop kay Yawe, puwede itong galing sa bakahan o sa kawan.

³ Kung sa bakahan galing ang iaalay na susunuging handog, isang barakong walang kapintasan ang ihahain niya, at iaalay niya iyon sa may pintuan ng Toldang Tagpuan para maging kalugud-lugod kay Yawe. ⁴ Ipapatong niya ang kanyang kamay sa ulo ng susunuging handog upang tanggapin ito ni Yawe para sa pagbabayad-sala. ⁵ Kakatayin ang batang toro sa harap ni Yawe, at iaalay naman ng mga paring anak ni Aaron ang dugo sa pagbubuhos sa buong altar na nasa may pinto ng Toldang Tagpuan. ⁶ Babalatan ang susunuging handog at paghihiwa-hiwain. ⁷ Magsisindi naman ng apoy ang mga paring anak ni Aaron sa altar at lalagyan ng kahoy ang apoy. ⁸ At ipapatong nila sa kahoy na nasa apoy sa altar ang mga piraso, pati na ang ulo at ang taba. ⁹ Huhugasan muna sa tubig ang mga laman-loob at mga pata, at saka susunuging lahat ng pari sa altar. Ito ang susunuging handog na kalugud-lugod kay Yawe ang amoy.

¹⁰ Kung galing naman sa kawan ang iaalay na susunuging handog, isang tupa o kambing, isang barakong walang kapintasan ang ihahain niya. ¹¹ Kakatayin ito sa harap ni Yawe sa gawing hilaga ng altar, at ibubuhos ng mga pari ang dugo sa buong paligid ng altar. ¹² Paghihiwa-

hiwain ito, at ilalagay ng pari ang mga ito pati ang ulo at ang taba sa ibabaw ng kahoy sa apoy sa altar. ¹³ Huhugasan muna sa tubig ang mga laman-loob at mga pata, at saka iaalay ng pari ang lahat at susunugin sa altar. Ito ang susunuging handog na kalugud-lugod kay Yawe ang amoy.

¹⁴ Kung galing naman sa mga ibon ang iaalay na susunuging handog kay Yawe, isang batubato o batang kalapati ang iaalay. ¹⁵ Dadalhin ito ng pari sa altar, hihilahin ang ulo at susunugin sa altar, at pipigain ang dugo sa tabi ng altar. ¹⁶ Aalisin niya ang butse at mga balahibo nito, at ihahagis sa lugar ng abo sa bandang silangan ng altar. ¹⁷ Bibiyakin ito sa may mga pakpak, ng di tuluyang pinaghihiwalay, at saka susunugin ng pari sa altar, sa ibabaw ng kahoy na nasa apoy. Ito ang susunuging handog na kalugud-lugod kay Yawe ang amoy.

Ang handog na butil

2 ¹ Kung may mag-aalay kay Yawe ng handog na butil, magandang klaseng harina ang kanyang ihahandog. Bubuhusan niya ito ng langis at lalagyan ng insenso. ² Dadalhin ito sa mga paring anak ni Aaron. Kukunin ng pari ang isang dakot na harinang may langis at lahat ng insenso, at susunugin sa altar bilang alaala. Ito ang sinunog na handog na kalugud-lugod kay Yawe ang amoy.

³ Para kay Aaron at sa kanyang mga anak ang matitira sa handog na butil. Napakasagradong bahagi ito ng mga handog kay Yawe na pinadaan sa apoy.

• **1.1** “Sinabi ni Yawe kay Moises.” Bawat batas ay nagsisimula sa ganitong pananalita na para bang si Moises ang nagpasulat sa lahat ng mga batas na ito na pagkatapos pa ng maraming dantaon saka lamang itinakda. Ngunit isa itong anyong pampanitikan na ginamit ng mga sumulat ng Levitico para sabihing taglay ng Batas ang diwa ng itinuro ng Diyos kay Moises sa Sinai kahit na sa mga sumunod na panahon lamang ito sinulat.

Isinasagawa ng mga Hebreo ang mga seremonya at kaugalian ng kanilang mga ninuno. Mga pastol sila kaya mga hayop nila ang kanilang inialay bilang handog. Pagkatapos, sa Kanaan, may matatagpuang iba pang mga pag-aalay at mga kaugalian ang mga Israelita sa piling ng mga paganong Kananeo. At gagayahin nila ang ilan sa mga ito. Subalit ang pagbubunyang na ibinigay kay Moises sa Sinai ang magbibigay sa kanila ng kriterya sa pagsusuri sa mga bago o lumang paraan ng pagsamba:

– Ang Diyos lamang ang Diyos, ang Di-nakikita na di nangangailangan ng anuman ngunit hinihinging paglingkuran siya ng mga tapat sa kanya.

– Si Yawe ang Diyos na Banal, ganap na kaiba sa

lahat ng nilalang, at kailangan din namang manatiling “banal” ang Israel na nakatalaga sa Diyos: nakahiwalay siya sa iba pang mga bayan.

– Katarungan ang hinihingi ng Diyos; kaila-ngang masalamin sa panlabas na “kadalisayan” ang panloob na kabanalan.

Nang panahong isinusulat ang aklat na ito, iisang santuwaryo lamang meron ang bayang Judio, ang Templo ng Jerusalem. Doon nagpupunta ang galing sa lahat ng lugar para mag-alay ng kanilang mga handog. Ang Templong itinayo ni Haring Solomon (tingnan 1 Mga Hari 6) ay hindi naman napakalaki (mga 25 metro ang haba at 15 ang luwang) at mga pari lamang ang pumapasok. Sa mga kongkretong patyo sa paligid nagtitipon ang sambayanan. Nasa pinakapangunahing patyo ang isang malaking altar na yari sa matigas na mga bato, ang Altar ng *Mga Susunuging Handog* o ng *mga handog na hayop na sinunog na lahat*. May mga pagkakataong ibinubuhos ang bahagi ng dugo sa isa pang altar na mas maliit na nasa loob ng Templo.

May iba’t ibang klase ng mga alay. Sa karamihan sa mga ito, isang bahagi ng alay na hayop ang tina-

⁴Kung gusto mo namang mag-alay ng handog na hinurno, pinong harina ito dapat na ginawang tinapay na walang lebadura na minasa sa langis o mga maninipis na galyetas na walang lebadura na pinahiran ng langis.

⁵Kung mag-aalay ka ng handog na inihanda sa parilya, pinong harina ito dapat na minasa sa langis at walang lebadura. ⁶Pira-pirasuhin mo ito at buhusan ng langis: isa itong handog.

⁷Kung mag-aalay ka ng handog na inihanda sa kawali, pinong harina ito dapat na may langis.

⁸Dadalhin mo kay Yawe ang mga handog na ito at tatanggapin ng pari para dalhin sa altar. ⁹Magbubukod ng bahagi ng handog ang pari bilang alaala at susunugin sa altar bilang handog na pinadaan sa apoy, amoy na kalugud-lugod kay Yawe. ¹⁰Para kay Aaron naman at sa kanyang mga anak ang natitira sa handog. Napakasagradong bahagi ito ng handog kay Yawe na pinadaan sa apoy.

¹¹Kailangang walang lebadura ang lahat ng handog na dadalhin mo kay Yawe. Hindi ka magsusunog sa altar ng anumang lebadura o pulot-pukyutan para gumawa ng pag-aalay kay Yawe. ¹²Maiaalay mo kay Yawe ang mga ito bilang mga unang bunga, pero hindi maihahandog sa altar bilang amoy na kalugud-lugod.

¹³Titimplahan mo ng asin ang lahat ng handog na iaalay. Hindi dapat mawala sa iyong handog ang asin ng pakikipagtipan sa iyong Diyos. Mag-aalay ka ng asin sa lahat mong handog.

¹⁴Sa pag-aalay mo kay Yawe ng handog ng mga unang bunga, mga sariwang butil na binusa sa apoy at dinurog ang iaalay mo. ¹⁵Lalagyan mo ito ng langis at insenso sa ibabaw: handog na butil ito. ¹⁶Susunugin ng pari ang bahaging pang-alaala ng dinurog na butil at langis, pati na ang lahat ng insenso. Handog ito kay Yawe na pinadaan sa apoy.

tanggap ng mga pari bilang pinakasuweldo. Kakainin naman ng mga nag-alay ang iba pang bahagi sa isang salu-salo ng mabuting pagsasamahan. Ngunit walang anumang kinakain sa susunuging handog kundi iniaalay na lahat sa Diyos tanda ng ganap na pagpapalalim sa kanya.

Tulad ng iba pang mga bayan noong unang panahon, itinuring ng mga Israelita na nasa dugo ang buhay ng bawat maybuhay (tingnan Gen 9:5). Kayat sa Diyos ang dugo at walang makakakain o makakainom nito. Kinakatawan ng buhay at dugo ng inialay na hayop ang nag-aalay: naalis na ang lahat sa kanya na di-kalugud-lugod sa Diyos at maghahatid ng kanyang kamatayan (Lev 17:11). Hindi walang dahilan ang kagustuhan ni Jesus na mamatay sa pagbuhos ng

Hain sa mabuting pagsasamahan

3 ¹Sa pag-aalay ninuman ng hain sa mabuting pagsasamahan, at galing sa bakahan ang iniaalay niya, lalaki o babae, isang hayop na walang kapintasan ang ihahandog niya kay Yawe. ²Ipapatong niya ang kanyang kamay sa ulo ng kanyang handog at kakatayin ito sa may pinto ng Toldang Tagpuan. Iwiwisik naman ng mga paring anak ni Aaron ang dugo sa paligid ng altar. ³Kukuha siya mula sa haing ito sa mabuting pagsasamahan ng handog na pinadaan sa apoy kay Yawe: ang sebong nakabalot sa mga laman-loob at lahat ng nasa ibabaw ng mga ito, ⁴ang dalawang bato at ang sebong nakakabit dito at sa mga lomo. At isasama niya sa mga bato ang balot ng atay na tatanggalin niya.

⁵Susunugin ito ng mga anak ni Aaron sa altar sa ibabaw ng susunuging handog na nasa kahoy na may apoy, bilang handog na pinadaan sa apoy, amoy na kalugud-lugod kay Yawe.

⁶Kung galing naman sa kawan ang iniaalay niyang hain ng mabuting pagsasamahan kay Yawe, hayop na walang kapintasan ang kanyang iaalay, lalaki man o babae.

⁷Kung may mag-aalay ng batang tupa, dadalhin niya ito sa harap ni Yawe. ⁸Ipapatong niya ang kanyang kamay sa ulo ng kanyang handog at kakatayin ito sa harapan ng Toldang Tagpuan. At iwiwisik naman ng mga anak ni Aaron ang dugo nito sa paligid ng altar. ⁹Mula sa haing ito ng mabuting pagsasamahan, magdadala siya ng handog kay Yawe na pinadaan sa apoy: ang taba, ang buong buntot na aalisin hanggang buto sa likod, ang lahat ng tabang nakabalot sa laman-loob, o nakakabit sa mga ito, ¹⁰at ang dalawang bato at ang tabang nakakabit dito at sa mga lomo, at ang balot ng atay na tatanggalin niya kasama ng mga bato. ¹¹Susunugin ng pari ang mga ito sa altar, bilang pagkain, isang handog na pinadaan sa apoy kay Yawe.

kanyang dugo para ipahayag na ibinigay niya ang kanyang buhay para linisin ang kanyang bayan sa kanilang kasalanan. Mula sa mga paghahandog ng mga Judio, nakukuha ng Sulat sa Mga Hebreo ang sumusunod na aral na natupad sa pasyon ni Jesus: “walang pagbabayad-sala na walang pagbubuhos ng dugo” (Hebreo 9:22).

Kailangang pagtuunang-pansin ang malimit na paggamit ng pananalitang “walang kapintasan”. Pagsasabihan ng mga propeta ang sambayanan sa di nila pagtupad sa utos na ito (Mal 1:8-13). Kung anu-ano na lamang ang ibinibigay natin sa Diyos, kung ano ang sumobra sa atin, at hindi ang pinakamainam na meron tayo.

¹² Kung may mag-aalay naman ng kambing, dadalhin ito sa harap ni Yawe. ¹³ Ipatatong niya ang kanyang kamay sa ulo nito at kakatayin sa harap ng Toldang Tagpuan. At iwiwisik ng mga anak ni Aaron ang dugo nito sa paligid ng altar. ¹⁴ Gagawa siya mula sa haing ito ng handog na pinadaan sa apoy kay Yawe: ang lahat ng tabang nakabalot sa mga laman-loob, o nakakabit sa mga ito, ¹⁵ at ang dalawang bato at ang tabang nakakabit dito at sa mga lomo, at ang balot ng atay na tatanggalin niya kasama ng mga bato. ¹⁶ Susunugin ng pari ang mga ito sa altar bilang pagkain, isang handog na pinadaan sa apoy na kalugud-lugod ang amoy.

¹⁷ Kay Yawe ang lahat ng taba. Isa itong kautusang panghabampanahon sa mga salit salinlahi saan man kayo manirahan. Hindi kayo kakain ng taba o dugo.”

Hain para sa kasalanan

4 • ¹ Sinabi ni Yawe kay Moises: ² “Sabihin mo sa mga Israelita: Tungkol ito sa nagkasala nang di sinasadya at nakagawa ng ipinagbabawal sa mga utos ni Yawe. ³ Kung paring pinahiran ang nagkasala, at sa gayo’y nabahiran din ang bayan, mag-aalay siya kay Yawe ng isang batang torong walang kapintasan bilang hain para sa kasalanan ginawa niya.

⁴ Dadalhin niya ang toro sa may pinto ng Toldang Tagpuan sa harap ni Yawe. Ipatatong niya ang kanyang kamay sa ulo nito at kakatayin sa harap ni Yawe. ⁵ Kukuha ng dugo ng toro ang paring pinahiran, at ipapasok ito sa Toldang Tagpuan. ⁶ Isasawsaw niya ang kanyang daliri sa dugo at pitong beses itong iwiwisik sa harap ni Yawe, sa tapat ng kurtina ng Santuwaryo. ⁷ At lalagyan naman ng pari ng kaunting dugo ang mga sungay ng altar ng mabangong insenso na nasa harap ni Yawe sa Toldang Tagpuan. Ibubuhos niya ang matitirang dugo ng toro sa paanan ng altar ng mga susunuging handog na nasa may pinto sa Toldang Tagpuan.

⁸ Aalisin niya ang lahat ng taba ng torong

inihandog para sa kasalanan: ang tabang nakabalot sa mga laman-loob o nakakabit sa mga ito, ⁹ at ang dalawang bato at lahat ng tabang nasa mga ito at sa mga lomo, at ang balot ng atay, na tatanggalin niya kasama ng mga bato, ¹⁰ gaya ng pagtatanggal ng taba ng bakang inialay bilang hain sa mabuting pagsasamahan. At susunugin ng pari ang mga ito sa altar ng sinunog na handog.

¹¹ Ngunit ang balat ng toro at lahat ng laman nito, pati na ang ulo, mga pata, mga bituka at dumi ¹² – ang lahat ng natira sa toro ay ilalabas ng kampo sa isang lugar na malinis kung saan itinatapon ang abo at doon ito susunugin sa isang bunton ng kahoy na nasa abuhan.

¹³ Kung ang buong pamayanan naman ng Israel ang magkasala nang di sinasadya at makagawa ng anumang ipinagbabawal sa mga utos ni Yawe, kahit na di ito namamalayan ng pamayanan, may kasalanan pa rin sila. ¹⁴ Sa oras na malaman nila ang nagawa nilang pagkakasala, mag-aalay sila ng isang batang toro bilang hain para sa kasalanan na dadalhin nila sa harap ng Toldang Tagpuan.

¹⁵ Ipatatong ng Matatanda ng bayan ang kanilang mga kamay sa ulo ng toro sa harap ni Yawe. At kakatayin ang toro sa harap ni Yawe. ¹⁶ Magdadala naman ng kaunting dugo niyon sa loob ng Toldang Tagpuan ang paring pinahiran. ¹⁷ Isasawsaw niya ang kanyang daliri sa dugo at pitong beses na iwiwisik sa tapat ng kurtina sa harap ni Yawe. ¹⁸ Lalagyan din niya ng dugo ang mga sungay ng altar ng mabangong insenso na nasa harap ni Yawe sa Toldang Tagpuan. Ibubuhos naman niya ang matitirang dugo sa paanan ng altar ng mga susunuging handog na nasa may pinto ng Toldang Tagpuan.

¹⁹ Tatanggalin niya ang lahat ng taba niyon at susunugin sa altar. ²⁰ At gagawin niya sa torong ito ang ginawa niya sa toro ng hain para sa kasalanan. Sa ganito makapagbabayad-sala ang pari para sa kanila, at sila’y patatawarin.

• **4.1** Narito naman ngayon ang mga alay *para sa kasalanan*. Hindi ito tungkol sa tunay na kasalanan, na kasalananang nasa kalooban (Mt 5:22) na *nagmumula sa tao* (Mt 7:20) kundi sa mga pagkakamali laban sa mga batas ng pagsamba. Mababasa pa nga natin sa mga bersikulo 22 at 27: *kung may magkasala nang di sinasadya*. Ibang klase ito ng pagkakamali o pagiging di-maingat (5:1-13).

Subalit ibang mga pagkakamali naman ang inilalahad sa 5:20-26 na nangangailangan ng pag-aalay bilang pagbabayad-sala at mga tunay na kasalanan ang mga ito.

Ayon kay San Pablo (Rom 7:7; 4:15), ang layunin ng

batas ay ilantad sa liwanag ang kasalanan, pinalilitaw ng mga utos kung ano ang kasalanan. Totoo ngang bihirang ituro ng matatandang teksto ang tunay na kasalanan: pagwawalang-bahala sa Diyos, o pagrerebelde sa kanyang itinatag na kaayusan, o mga kamalian o kamangmangan. May katagalan ang paghihintay sa kaliwanagan, pero ipinagugunita sa atin ng pagkatakot na ito sa kasalanan na gumagawa sa atin ang puwersang ito ng kasamaan kahit na hindi natin ito namamalayan. Sa araw na madiskubre natin kung ano ang pag-ibig ng Diyos at kung paano niya tayo laging hinihintay, mababatid natin na tayo pala’y talagang makasalanan.

²¹ Ilalabas nila ng kampo ang toro at susunugin gaya ng unang toro. Ito ang hain para sa kasalanan ng pamayanan.

²² Kung isang pinuno naman ang magkasala nang di sinasadya at makagawa ng ipinagbawal ng mga utos ni Yaweng kanyang Diyos, may kasalanan siya. ²³ Kapag naituro sa kanya ang kasalananang nagawa niya, mag-aalay siya ng isang barakong kambing na walang kapintasan. ²⁴ Ipatatong niya ang kanyang kamay sa ulo ng kambing, at kakatayin sa harap ni Yawe sa lugar na katayan ng mga susunuging handog. Hain ito para sa kasalanan. ²⁵ At kukuha ng dugo ng hain para sa kasalanan ang pari sa kanyang daliri at lalagyan ang mga sungay ng altar ng mga sinunog na handog. Ibuhos naman niya ang matitirang dugo sa paanan ng altar.

²⁶ Susunugin niya ang lahat ng taba sa altar gaya ng taba ng hain sa mabuting pagsasamahan. Sa ganito makapagbabayad-sala ang pari para sa kasalanan ng tao, at patatawarin iyon.

²⁷ Kung may miyembro naman ng pamayanan na magkasala nang di sinasadya at makagawa ng ipinagbawal ng mga utos ni Yawe, may kasalanan siya. ²⁸ Kapag naituro sa kanya ang kasalananang kanyang nagawa, mag-aalay siya ng isang babaeng kambing na walang kapintasan bilang hain para sa kasalanan. ²⁹ Ipatatong niya ang kanyang kamay sa ulo ng hain para sa kasalanan, kakatayin ito sa lugar ng mga susunuging handog. ³⁰ Kukuha ng dugo nito ang pari sa kanyang daliri at ilalagay sa mga sungay ng altar ng mga sinunog na handog. Ibuhos naman niya ang natitirang dugo sa paanan ng altar. ³¹ Tatanggalin niya ang lahat ng taba, gaya ng pag-aalis ng taba sa hain para sa mabuting pagsasamahan, at susunugin ito ng pari sa altar bilang amoy na kalugud-lugod kay Yawe. Sa ganito makapagbabayad-sala ang pari para sa kanya, at siya'y patatawarin.

³² Kung batang tupa naman ang kanyang iaalay bilang hain para sa kasalanan, babaeng tupang walang kapintasan ang dadalhin niya.

³³ Ipatatong niya ang kanyang kamay sa ulo nito, kakatayin bilang hain para sa kasalanan sa lugar na katayan ng mga susunuging handog.

³⁴ Kukuha sa dugo nito ang pari sa kanyang daliri at ilalagay sa mga sungay ng altar ng mga sinunog na handog. Ibuhos naman ng pari sa paanan ng altar ang matitirang dugo. ³⁵ Tatanggalin niya ang lahat ng taba, gaya ng pag-aalis niya ng taba sa batang tupang hain sa mabuting pagsasamahan. Susunugin ito ng pari sa altar sa ibabaw ng iba pang mga handog na pinadaan sa apoy kay Yawe. Sa ganito ma-

kapagbabayad-sala ang pari para sa kasalanan ng tao, at siya'y patatawarin.

Mga paghahandog para sa iba't ibang kasalanan

5 ¹ Kung may taong puwedeng tumestigo hinggil sa anumang krimeng nasaksihan niya o nalaman, ngunit ayaw namang magsalita laban sa may kasalanan, sa kabila ng pagkarinig sa mga salita ng sumpa, pananagutan niya ang kasalanan nito.

² Kung may makahipo ng anumang di-malinis – maging bangkay man ng di-malinis na mabangis na hayop o ng di-malinis na alagang hayop o ng di-malinis na gumagapang na hayop, kahit na di niya ito namamalayan, naging di-malinis din siya at maysala. ³ Kung makahipo siya ng anumang dumi ng tao – anumang magpapaging di-malinis sa kanya, kahit na di niya ito namamalayan, may kasalanan siya sa sandaling malaman niya ito.

⁴ Kung may padalus-dalos na manumpa o makapagbitiw ng isang panatang wala namang saysay, mabuti man o masama – kahit na di niya ito namamalayan, may kasalanan siya sa sandaling malaman niya ito.

⁵ Kailangang aminin muna ng nagkasala sa alinman sa mga ito ang kanyang kasalanan, ⁶ at bilang multa sa kasalananang kanyang nagawa, magdadala siya kay Yawe ng isang dumalagang tupa o kambing na galing sa kawan. At magbabayad-sala ang pari para sa kanya at sa kanyang kasalanan.

⁷ Kung hindi naman niya kaya ang isang batang tupa, dalawang batubato o dalawang batang kalapati ang dadalhin niya kay Yawe bilang multa sa kanyang kasalanan, ang isa bilang hain para sa kasalanan at ang isa pa bilang susunuging handog. ⁸ Dadalhin niya ang mga ito sa pari at una niyang iaalay ang hain para sa kasalanan. Pipilipitin niya ang ulo nito hanggang sa mga pakpak, ngunit nakakabit pa rin sa leeg at dilubos na puputulin. ⁹ At wiwiskan niya ng dugo nito ang dingding ng altar, at patutuluin niya ang natitira pang dugo sa paanan ng altar. Hain ito para sa kasalanan. ¹⁰ At saka susunugin ang isa pang ibon bilang sinunog na handog gaya ng dating ginagawa. Ganito makapagbabayad-sala ang pari para sa kasalananang ginawa ng tao, at siya'y patatawarin.

¹¹ Kung mayroon namang di kaya ang dalawang batubato o dalawang batang kalapati, ikapung efa ng pinong harina ang iaalay niya bilang hain para sa kasalanan. Hindi niya ito lalagyan ng langis o insenso, dahil hain ito para

sa kasalanan. ¹² Dadalhin niya ito sa pari, na kukuha ng isang dakot nito bilang pang-alaala, at susunugin sa altar, sa ibabaw ng mga handog na pinadaan sa apoy kay Yawe. Hain ito para sa kasalanan. ¹³ Ganito makapagbabayad-sala ang pari para sa tao para sa alinmang kasalananang nagawa niya, at siya'y patatawarin. Para naman sa pari ang matitira sa handog, gaya ng sa mga handog na butil."

¹⁴ Sinabi ni Yawe kay Moises: ¹⁵ "Kung may mandaya kay Yawe nang di-sinasadya, sa di pagbibigay sa lahat ng dapat ibukod para kay Yawe, at sa gayo'y magkasala, dadalhin niya kay Yawe ang hain para sa utang, isang barakong tupang walang kapintasan mula sa kawan, na pepresyuhan mo ayon sa halaga ng shekel ng pilak, sa timbangan ng Santuwaryo. ¹⁶ Pagbabayaran din ng taong ito ang kinanya niya, at ibibigay ito sa pari, na dadagdagan pa niya ng ikalimang bahagi. At magbabayad-sala ang pari para sa kanya sa pag-aalay ng barakong tupa bilang hain para sa utang, at siya'y patatawarin.

¹⁷ Kung may tao namang magkasala at makagawa ng ipinagbabawal sa mga utos ni Yawe, kahit na di niya ito namamalayan, may kasalanan siya at kailangang managot. ¹⁸ Magdadala siya sa pari ng hain para sa utang: isang barakong tupang walang kapintasan na galing sa kawan, at may tamang halaga. Ganito makapagbabayad-sala ang pari para sa kanya para sa salang nagawa niya nang di-sinasadya, at siya'y patatawarin. ¹⁹ Hain ito para sa utang; may utang nga siya sa paningin ni Yawe."

Mga handog para sa mga sinadyang kasalanan

²⁰ Sinabi ni Yawe kay Moises: ²¹ "Kung may magkasala at magtaksil kay Yawe sa pandaraya sa kanyang kapwa tungkol sa anumang ipinagkatiwala o inihabilin sa kanya, o inagaw, o sinamantala, o ipinagsinungaling, ²² o manumpa nang di totoo tungkol sa bagay na nawala para ipaglimhin ito, o gumawa ng anuman na madalas ipinagkakasala ng mga tao, ²³ dahil nagkasala siya at may pananagutan, kailangang isaui niya ang kanyang ninakaw o inagaw o inangkin sa inihabilin sa kanya o sa nawalang bagay na nakita niya, ²⁴ o anumang sinumpaan niya nang di totoo. Babayaran niya

iyon nang buung-buo at dadagdagan pa niya ng ikalimang bahagi, at isasauling lahat sa may-ari sa araw na ialay niya ang kanyang hain para sa utang.

²⁵ Dadalhin niya kay Yawe ang kanyang hain para sa utang: isang barakong tupang walang kapintasan mula sa kawan at kasinghalaga ng pagkakautang. At ibibigay niya ito sa pari, ²⁶ na siyang magbabayad-sala para sa kanya sa harap ni Yawe, at patatawarin siya sa anumang pagkakasalang nagawa niya."

Mga batas tungkol sa mga handog

6 • ¹ Sinabi ni Yawe kay Moises: ² "Ipagutos mo ito kay Aaron at sa kanyang mga anak: Ito ang seremonya para sa mga susunuging handog. Magdamag na mananatili sa altar ang sinunog na handog; at tutupukin ito ng apoy sa altar hanggang umaga.

³ Isusuot ng pari ang kanyang damit na linen pati ang kanyang karsonsilyong linen, at aalisin niya ang abo ng sinunog na handog na tinupok ng apoy sa altar, at ilalagay sa tabi ng altar. ⁴ At saka niya huhubarin ang mga isinuot niya, at magbibihis ng iba at dadalhin ang abo sa labas ng kampo at itatapon sa isang malinis na lugar.

⁵ Laging papagningasin ang apoy sa altar, at di dapat mamatay. Gagatungan ito ng pari tuwing umaga at ilalagay ang susunuging handog at ang taba ng mga hain sa mabuting pagsamahan. ⁶ Ito ang apoy na laging magniningas at hindi dapat mamatay sa altar.

⁷ Ito naman ang seremonya sa mga handog na butil. Ialalay ito ng mga anak ni Aaron sa harap ni Yawe sa harap ng altar. ⁸ Mula sa handog ay kukuha ang pari ng isang dakot na harinang may langis at lahat ng insensong nasa ibabaw nito. At susunugin niya ito sa altar bilang pag-alaala sa isang amoy na kalugud-lugod kay Yawe. ⁹ Kakanin ni Aaron at ng kanyang mga anak ang matitira; ngunit kakanin iyon nang walang lebadura sa isang banal na lugar: sa patyo ng Toldang Tagpuan. ¹⁰ Hindi ito lulutuin nang may lebadura; ito ang bahaging ibinibigay ko sa kanila mula sa mga pinadaan sa apoy na handog sa akin. Napakasagrado nito, tulad ng hain para sa kasalanan at hain para sa utang. ¹¹ Ang mga lalaking inapo ni Aaron ang sila lamang makakakain nito. Panghabampana-

• **6.1** *Mapapansin ang ilang detalye sa napakaraming panuntunan tungkol sa pagluluto:*

6:5. Hindi kailanman dapat patayin ang apoy. Isang korderong susunuging handog ang iniaalay araw-araw sa umaga at sa hapon.

6:20. Sa Diyos na ang inialay sa kanya, at para itong

ganap na tinatagos at napupuno ng Kabanalan ng Diyos.

6:22-23. Para maging mabisa ang pag-aalay, kailangang kainin ang karneng dahilan kung kayat nagiging banal ang alay. Sa ganito nama'y nagagarantiya ang kabuhayan ng pari.

hong karapatan na mapasakanila ang bahaging ito ng mga handog na pinadaan sa apoy para kay Yawe. Magiging banal din ang anumang mapadikit sa mga banal na bagay na iyon.”

¹² Sinabi ni Yawe kay Moises: ¹³ “Ito ang handog na iaalay ni Aaron at ng kanyang mga anak kay Yawe sa araw na siya’y pahiran: ikapung efa ng pinong harina bilang karaniwang handog na butil, kalahati nito sa umaga at kalahati sa hapon. ¹⁴ Iprito ito sa langis sa isang kawali, at ialay na pira-pirasong habang mainit pa bilang amoy na kalugud-lugod kay Yawe. ¹⁵ Ganito rin ang gagawin ng anak na hahalili sa kanya bilang paring pinahiran. Panghabampanahong seremonya ito para kay Yawe: susunuging lahat sa altar ang handog na ito. ¹⁶ kayat dapat lubos na matupok ang lahat ng handog ng mga pari, at walang kakanin sa mga ito.”

¹⁷ Sinabi ni Yawe kay Moises: ¹⁸ “Sasabihin mo kay Aaron at sa kanyang mga anak: Ito ang batas para sa mga hain para sa kasalanan. Kakatayin ito sa harap ni Yawe, sa mismong lugar na katayan ng susunuging handog. Napakasagradong bagay ito. ¹⁹ Kakainin ito sa banal na lugar, sa may pinto ng Toldang Tagpuan, ng paring nag-aalay ng handog. ²⁰ Magiging banal ang anumang madikit sa mga karneng inihandog. Kung may damit na matilamsikan ng dugo, labuhan ito sa banal na lugar. ²¹ Dapat basagin ang palayok na pinaglutuan ng karne, at kung tansong kaldero naman ang pinaglutuan nito, kakaskasin ito at huhugasan sa tubig. ²² Makakakain nito ang lahat ng lalaki sa angkan ng mga pari. Napakasagradong nito. ²³ Ngunit di dapat kainin ang anumang hain para sa kasalanan na ang dugo ay ipinasok sa Toldang Tagpuan para magbayad-sala sa Santuwaryo. Kailangan itong sunugin sa apoy.

Ang handog sa pagbabayad-sala

7 ¹ Ito ang batas para sa paghahandog ng hain para sa utang. Napakasagradong nito. ² Kakatayin ang hain para sa utang sa mismong lugar na katayan ng susunuging handog. Ibubuhos ang dugo nito sa paligid ng altar. ³ Iaalay naman ang lahat ng taba nito: ang buntot, ang tabang nakabalot sa mga laman-loob, ⁴ ang dalawang bato at ang sebong nakakabit dito at sa mga lomo, at ang balot ng atay na tatanggaling kasama ng mga bato.

⁵ Susunugin ng pari ang lahat ng ito sa altar bilang handog na pinadaan sa apoy para kay Yawe. Ito ang hain para sa utang. ⁶ Makakakain nito ang lahat ng lalaki sa angkan ng mga pari.

Kakainin ito sa isang banal na lugar dahil napakasagradong nito.

⁷ Kung paano iniaalay ang hain para sa kasalanan, gayon din ihahain ang hain para sa utang: iisa lamang ang seremonya. Para sa pari ito na siyang nagbabayad-sala sa pamamagitan nito. ⁸ At kung nag-aalay ang pari sa susunuging handog, para rin sa kanya ang balat nito.

⁹ Para sa paring nag-aalay ang lahat ng handog na harina na hinurno o niluto sa kawali, ¹⁰ at hahatiin naman nang pantay-pantay para sa lahat ng anak ni Aaron ang lahat ng handog, tuyo man o minasa sa langis.

Ang hain sa mabuting pagsasamahan

¹¹ Ito ang seremonya para sa hain sa mabuting pagsasamahan na iniaalay kay Yawe. ¹² Kung may mag-aalay nito bilang pasasalamat, sasamahan ito ng mga tinapay na walang lebadura na minasa sa langis, biskwit na walang lebadura at pinahiran ng langis, at mga keyk ng pinong harina na minasa nang mabuti sa langis.

¹³ Bukod sa hayop na kinatay bilang pasasalamat na hain sa mabuting pagsasamahan, mag-aalay rin siya ng mga tinapay na may lebadura. ¹⁴ Iaalay ang isa sa mga ito kay Yawe bilang kontribusyon at para ito sa paring magbubuhos ng dugo ng hain sa mabuting pagsasamahan. ¹⁵ Kakainin sa araw ring iyon ng pag-aalay ang karne ng hain sa mabuting pagsasamahan, walang ititira rito hanggang kinaumagahan.

¹⁶ Kung bilang pagtupad ng panata ang handog, o kaya’y kusang-loob na pag-aalay, kakanin ito sa mismong araw ng pag-aalay, at makakain naman kinabukasan ang matitira rito.

¹⁷ Ngunit susunugin sa apoy ang anumang matira sa ikatlong araw. ¹⁸ Kung may kumain ng karne ng hain sa mabuting pagsasamahan sa ikatlong araw, mababale-wala ang kanyang paghahandog, ni walang mapapakinabangan ang nag-aalay. Ito’y magiging bagay na di-malinis at mananagot ang kakain nito.

¹⁹ Kung mapadikit naman ang karneng ito sa bagay na di-malinis, hindi na iyon makakain kundi susunugin sa apoy. Makakakain ng karneng ito ang sinumang malinis. ²⁰ Ngunit kung may di-malinis na kumain ng karne ng hain sa mabuting pagsasamahan na naialay na kay Yawe, hindi na mabubuhay pa ang taong iyon sa kanyang bayan. ²¹ At kung may makahipo naman ng bagay na di-malinis, dumi man ng tao o hayop o anumang di-malinis na kasuklam-suklam na bagay, at kumain pa rin ng karne ng hain sa mabuting pagsasamahan na inialay kay

Yawe, hindi na mabubuhay ang taong iyon sa kanyang bayan.”

²² Sinabi ni Yawe kay Moises: ²³ “Sabihin mo sa mga Israelita: Huwag kayong kakain ng taba ng baka o tupa o kambing. ²⁴ Magagamit para sa anuman ang taba ng hayop na namatay o nilapa ng mabangis na hayop pero huwag n’yong kakanin ito. ²⁵ Hindi na mabubuhay sa kanyang bayan ang sinumang kumain ng taba ng hayop na karaniwang iniaalay na handog na pinadaan sa apoy para kay Yawe.

²⁶ At saan man kayo manirahan, huwag din kayong kakain ng anumang dugo, ng ibon man o ng hayop. ²⁷ Hindi na mabubuhay sa kanyang bayan ang sinumang kumain ng dugo.”

²⁸ Sinabi ni Yawe kay Moises: ²⁹ “Sabihin mo sa mga Israelita: Personal na dadalhin ng mag-aalay ng hain sa mabuting pagsasamahan kay Yawe ang bahaging iaalay niya. ³⁰ Dadalhin niya ang handog na pinadaan sa apoy para kay Yawe – ang taba at ang dibdib – at ihahandog na paidayog sa harap ni Yawe. ³¹ Susunugin ng pari ang taba sa altar, pero para kay Aaron at sa kanyang mga anak ang dibdib. ³² Ibibigay n’yo naman sa pari ang kanang hita bilang kaparte niya sa inyong hain sa mabuting pagsasamahan. ³³ Para ito sa anak ni Aaron na nag-aalay ng dugo at taba ng hain sa mabuting pagsasamahan.

³⁴ Kinuha ko sa hain sa mabuting pagsasamahan ng mga Israelita ang dibdib na iniindayog at ang hitang ibinukod, para ibigay ang mga ito sa paring si Aaron at sa kanyang mga anak. Ibibigay ito sa kanila ng mga anak ng Israel bilang panghabampanahong kautusan.”

³⁵ Ito ang bahagi ni Aaron at ng kanyang mga anak sa mga handog na pinadaan sa apoy para kay Yawe mula sa araw na iharap sila para maglingkod bilang pari ni Yawe. ³⁶ Sa araw na pahiran sila, ito ang iniutos ni Yawe na ibigay sa kanila ng mga Israelita. Isa itong kautusang panghabampanahon sa mga sali’t salinlahi.

³⁷ Ito ang seremonya sa susunuging handog, handog na butil, hain para sa kasalanan, hain

para sa utang, at hain sa mabuting pagsasamahan. ³⁸ Ito ang iniutos ni Yawe kay Moises sa bundok ng Sinai nang utusan nito ang mga Israelita sa ilang ng Sinai na magdala ng kaniilang handog kay Yawe.

Ang pagtatalaga sa mga pari

8 • ¹ Sinabi ni Yawe kay Moises: ² “Isama mo si Aaron at ang kanyang mga anak, pati ang mga damit, ang langis na pamahid, ang torong hain para sa kasalanan, ang dalawang tupang lalaki, at ang basket ng mga tinapay na walang lebadura. ³ At ipunin mo ang buong sambayanan sa may pintuan ng Toldang Tagpuan.”

⁴ Ginawa nga ni Moises ang iniutos ni Yawe, at nagkatipon ang sambayanan sa may pintuan ng Toldang Tagpuan. ⁵ Sinabi ni Moises sa sambayanan: “Ito ang ipinagagawa sa inyo ni Yawe.”

⁶ Pinalapit ni Moises si Aaron at ang mga anak nito at hinugasan sila ng tubig.

⁷ Binihisan niya ng tunika si Aaron, at itinali ito ng sinturon. At saka ito sinuutan ng balabal at ipinatong dito ang isa pang tunika na tinatawag na efod na itinali naman ng sinturon ng efod. ⁸ At isinuot sa kanya ang eskapularyong tinatawag na pektoral na kinalalagyan ng Urim at Tumim. ⁹ Saka niya isinuot sa ulo nito ang turban, at inilagay ang manipis na ginto sa harap nito: ito ang banal na koronang iniutos ni Yawe kay Moises.

¹⁰ Kinuha ni Moises ang langis na pamahid, at pinahiran ang Tirahan ni Yawe, at itinalaga ito at lahat ng naroroon. ¹¹ Pitong beses niyang winisikan ng langis ang altar, at pinahiran ito at lahat ng kagamitan, at ang planggana at patungan nito para italaga ang mga ito. ¹² At binuhusan niya ng langis ang ulo ni Aaron at pinahiran para italaga.

¹³ Pinalapit ni Moises ang mga anak ni Aaron, binihisan sila ng mga tunika at tinalian ng sinturon, at isinuot ang saklob sa kanilang mga ulo, gaya ng iniutos sa kanya ni Yawe.

• **8.1** Sa detalyadong paglalarawan sa pagtatalaga kay Aaron ng kanyang kapatid na si Moises, itinuturo sa atin ng Levitico kung paano isasagawa ang pagtatalaga sa Punong-pari.

Ipinapahayag ng mga damit, palamuti, paglilinis ang sagradong katangian ng taong “kinuha mula sa mga tao upang kumatawan para sa kanila sa harap ng Diyos at mag-alay ng mga handog para sa kanila” (Hebreo 5:1).

Hindi bumagsak mula sa langit ang mga seremonyang ito kundi ang mga ito ang pinakasalamin ng mentalidad pag dating sa relihiyon nang mga

panahong iyon. Para sa mga tao noon, may dalawang klase ng tao at mga bagay sa mundo: ang sa Diyos o mga sagrado, at ang hindi sa kanya o karaniwan. Malinis ang ilan, ang iba nama’y di-malinis; “banal” ang ilan, ang iba nama’y “nagdadala ng kasalanan”, na ang ibig lamang sabihi’y hindi puwedeng magamit sa pagsamba.

Isinasaalang-alang ng Diyos ang sinaunang mentalidad na ito ng mga tao noong panahong iyon upang unti-unti silang maturuan. Sa paglipas ng panahon, madidiskubre nila na hindi pala mantsang panlabas o kung anong depekto ang kasalanan kundi isang

¹⁴Pagkatapos ay ipinadala niya ang torong hain para sa kasalanan. At ipinatong naman ni Aaron at ng kanyang mga anak ang kanilang mga kamay sa ulo nito. ¹⁵Kinatay ito ni Moises. Isinawsaw niya ang kanyang mga daliri sa dugo at pinahiran nito ang mga sungay ng altar para linisin ang altar. At saka niya ibinuhos ang dugo sa paanan ng altar, sa ganito niya itinalaga iyon sa pagsasagawa ng seremonya ng pagbabayad-sala.

¹⁶Kinuha ni Moises ang lahat ng tabang nakabalot sa mga laman-loob, at ang balot ng atay, at ang dalawang bato at ang taba nito, at sinunog ang mga ito sa altar. ¹⁷Ngunit sa labas naman ng kampo sinunog ang toro at ang balat nito, ang karne at mga dumi, gaya ng iniutos sa kanya ni Yawe.

¹⁸At ipinadala niya ang barakong tupa bilang susunuging handog, at ipinatong naman ni Aaron at ng kanyang mga anak ang kanilang mga kamay sa ulo nito. ¹⁹Kinatay ito ni Moises, at ibinuhos ang dugo sa lahat ng tabi ng altar. ²⁰Hiniwa-hiwa niya ang barakong tupa, sinunog ang ulo, ang mga piraso, at ang taba. ²¹Hinugasan niya ang mga laman-loob at ang mga paa, at sinunog ang buong tupa sa altar. Ito ang sinunog na handog na may amoy na kalugud-lugod para kay Yawe, gaya ng iniutos ni Yawe kay Moises.

²²At saka niya ipinadala ang ikalawang barakong tupa, ang tupang para sa pagtatalaga at ipinatong ni Aaron at ng kanyang mga anak ang kanilang mga kamay sa ulo nito. ²³Kinatay ito ni Moises, kumuha siya ng kaunting dugo nito, at pinahiran ang dulo ng kanang tainga ni Aaron, ang hinlalaki ng kanyang kanang kamay at ng kanang paa. ²⁴Pinalapit din ni Moises ang mga anak ni Aaron, at nilagyan din ng dugo ang dulo ng kanilang mga kanang tainga, ang mga hinlalaki ng kanilang mga kanang kamay at mga kanang paa. At ibinuhos niya ang natitirang dugo sa paligid ng altar. ²⁵Kinuha niya ang taba, ang buntot at lahat ng tabang nakabalot sa mga laman-loob, ang balot ng atay at ang dalawang bato at taba nito, at ang kanang hita.

²⁶At mula sa basket ng tinapay na walang lebadura na nasa harap ni Yawe, kumuha siya ng isang tinapay na minasa sa langis, at isang biskwit. Inilagay niya ang mga ito sa ibabaw ng

mga taba at ng kanang hita. ²⁷At saka niya inilagay ang mga ito sa mga kamay ni Aaron at ng kanyang mga anak, at ipinaindayog upang paindayog na ihandog kay Yawe. ²⁸At pagkatanggap dito ni Moises, sinunog niya ang mga ito sa altar, sa ibabaw ng susunuging handog. Ito ang handog sa pagtatalaga na may amoy na kalugud-lugod, handog na pinadaan sa apoy para kay Yawe. ²⁹At saka kinuha ni Moises ang dibdib at paindayog na inihandog sa harap ni Yawe. Ito ang parte ni Moises sa tupa ng pagtatalaga, gaya ng iniutos ni Yawe sa kanya.

³⁰Pagkakuha ni Moises sa langis na pamahid at sa dugong nasa ibabaw ng altar, winisikan niya si Aaron at ang mga suot nito, pati ang kanyang mga anak at ang mga damit ng mga ito upang italaga.

³¹At sinabi ni Moises kay Aaron at sa mga anak nito: "Ihaw ninyo ang karne sa may pintuan ng Toldang Tagpuan, at doon ninyo ito kanin, pati na ang tinapay na galing sa basket ng mga handog sa pagtatalaga, gaya ng iniutos ko sa pagsasabing: Kakanin iyon ni Aaron at ng kanyang mga anak. ³²Susunugin naman ang matitirang karne at tinapay. ³³Huwag kayong aalis sa may pintuan ng Toldang Tagpuan sa loob ng pitong araw, hanggang sa makumpleto ang mga araw ng inyong pagtatalaga; sapagkat tatagal nang pitong araw ang inyong pagtatalaga. ³⁴Iniutos ni Yawe ang ginawa ngayong araw na ito upang magbayad-sala para sa inyo. ³⁵Kaya pitong araw kayong mananatili sa may pintuan ng Toldang Tagpuan araw-gabi at gawin ang hinihingi ni Yawe upang di mamatay, sapagkat ito ang iniutos sa akin." ³⁶Kaya ginawa ni Aaron at ng kanyang mga anak ang lahat ng iniutos ni Yawe kay Moises.

Sinimulan ng mga pari ang kanilang paglilingkod

9 ¹Sa ikawalong araw, tinawag ni Moises si Aaron at ang kanyang mga anak at ang matatanda ng Israel. ²Sinabi niya kay Aaron: "Kumuha ka ng isang guyang toro bilang hain mo para sa kasalanan at ng isang barakong tupa bilang susunuging handog mo, na kapwa walang kapintasan, at ialay ang mga ito kay Yawe. ³At sabihin mo sa mga Israelita: Kumuha ng isang barakong kambing na hain para sa

pagkakasala ng tao. Ipahahayag, una ng mga propeta at pagkatapos ay ng Ebanghelyo, na *nagmumula sa tao* ang kasalanan.

Itinalaga ang mga pari sa pamamagitan ng *pagpapahid* ng langis. At itatalaga rin ang mga hari sa pamamagitan ng *pagpapahid*. Kayat magiging *mga*

pinahiran ng Diyos ang mga pari at mga hari, na siyang kahulugan ng *Mesiyas* sa wikang Hebreo at ng *Kristo* sa wikang Griyego. Tinatawag na Kristo ng Diyos ang Punong-pari; siya ang larawan ni Jesus na pari ng Bagong Tipan na ipaliliwanag ng Sulat sa mga Hebreo (5-8).

kasalanan, ng isang guya at isang batang tupa na tig-isang taon at kapwa walang kapintasan bilang susunuging handog, ⁴ at ng isang baka at isang barakong tupa bilang hain sa mabuting pagsasamahan para katayin at ialay sa harap ni Yawe, kasama ng handog na butil na minasa sa langis sapagkat magpapakita si Yawe ngayon.”

⁵ Kaya dinala nila sa harap ng Tolda ang iniutos ni Moises. Lumapit ang buong sambayanan at tumayo sa harap ni Yawe. ⁶ Sinabi ni Moises: “Ito ang ipinagagawa sa inyo ni Yawe para magpapakita sa inyo ang Luwalhati ni Yawe.”

⁷ At sinabi naman ni Moises kay Aaron: “Lumapit ka sa altar, at ialay ang hain mo para sa kasalanan at ang iyong susunuging handog at magbayad-sala para sa iyong sarili at sa iyong angkan. Ialay mo rin ang handog ng bayan at magbayad-sala para sa kanila, gaya ng iniutos ni Yawe.

⁸ Kaya lumapit sa altar si Aaron, kinatay ang guya bilang hain para sa kasalanan. ⁹ Dinala sa kanya ng kanyang mga anak ang dugo, at isinawsaw naman niya ang kanyang daliri sa dugo at nilagyan nito ang mga sungay ng altar, at saka niya ibinuhos ang natitirang dugo sa paanan ng altar. ¹⁰ Sinunog niya sa ibabaw ng altar ang taba, ang mga bato, at ang balot ng atay na tinanggal niya sa hain para sa kasalanan, gaya ng iniutos ni Yawe kay Moises; ¹¹ at sinunog naman ang karne at balat sa labas ng kampo.

¹² At kinatay niya ang susunuging handog. Dinala sa kanya ng kanyang mga anak ang dugo na ibinuhos naman niya sa paligid ng altar.

¹³ Iniabot nila sa kanya ang pira-pirasong bahagi ng susunuging handog pati ang ulo, at sinunog naman niya ang mga ito sa ibabaw ng altar.

¹⁴ Hinugasan niya ang mga laman-loob at ang mga paa, at sinunog ang mga ito sa ibabaw ng susunuging handog sa altar.

¹⁵ At inialay ni Aaron ang handog ng bayan. Kinuha niya ang barakong kambing bilang hain para sa kasalanan ng bayan. Kinatay niya ito gaya ng una at nagbayad-sala. ¹⁶ Inialay niya ang susunuging handog ayon sa takdang seremonya. ¹⁷ Iniharap din niya ang handog na butil at kumuha ng isang dakot nito at sinunog sa altar, bukod pa sa pang-umagang sinunog na handog.

¹⁸ Kinatay niya ang baka at ang barakong tupa bilang hain sa mabuting pagsasamahan para sa bayan. Dinala sa kanya ng kanyang mga

anak ang dugo, at winisikan niya nito ang buong paligid ng altar. ¹⁹ Ang mga taba naman ng baka at ng barakong tupa – ang buntot, ang tabang nakabalot sa mga laman-loob, ang dalawang bato at ang tabang nasa mga ito, at ang balot ng atay²⁰ – ipinatong nila ang mga ito sa mga dibdib at sinunog sa altar. ²¹ Iniindayog ni Aaron ang mga dibdib at kanang hita sa harap ni Yawe, bilang handog na inindayog, ayon sa utos ni Moises.

²² At iniunat ni Aaron ang kanyang mga kamay sa bayan at binasbasan sila. At bumaba siya matapos ialay ang hain para sa kasalanan, ang susunuging handog at ang hain sa mabuting pagsasamahan. ²³ At saka pumasok sa Toldang Tagpuan sina Moises at Aaron. At paglabas nila’y binasbasan nila ang bayan.

Noon napakita sa buong bayan ang Luwalhati ni Yawe. ²⁴ May apoy na lumabas sa harap ni Yawe at tinupok ang susunuging handog at ang mga taba sa altar. Nang makita iyon ng buong bayan, sumigaw sila sa tuwa at nagpatirapa sa lupa.

Ang istorya nina Nadab at Abihu

10 • ¹ Kinuha nina Nadab at Aaron na mga anak ni Aaron ang kanya-kanyang insensaryo, nilagyan ng apoy ang mga ito at naglagay ng insenso, at inialay ito kay Yawe – ngunit hindi iyon ang wastong apoy na iniutos niya. ² Kaya lumabas ang apoy mula sa harap ni Yawe at tinupok sila hanggang mamatay sa harap ni Yawe. ³ At sinabi ni Moises kay Aaron: “Iyan ang ibig sabihin ni Yawe nang sabihin niya –

Ipakikita ko ang aking kabanalan sa pamamagitan ng mga lumalapit sa akin at ipakikita ko sa harap ng buong bayan ang aking luwalhati.” At hindi umimik si Aaron.

⁴ Tinawag ni Moises sina Misael at Elisafam na mga anak ni Oziel na tiyuhin ni Aaron, at sinabi: “Halikayo rito, kunin ang mga bangkay ng inyong mga pinsan, at alisin sa santuwaryo, at dalhin sa labas ng kampo.” ⁵ Lumapit sila at dinala sa labas ng kampo ang mga ito na nakadamit pa rin, tulad ng iniutos ni Moises.

⁶ Sinabi ni Moises kay Aaron at sa kanyang mga anak na sina Eleazar at Itamar: “Huwag ninyong pababayaang hindi suklay ang inyong buhok at huwag wawarakin ang inyong mga damit para ipakitang nagluluksa kayo, kung hindi’y mamamatay kayo at kakalat ang kapa-

• **10.1** Ang istoryang nasa kabanatang ito (ang pagkamatay ng mga anak ni Aaron) ay mas buhay na paglalahad sa ilang batas tungkol sa mga tungkulin ng mga pari ng Israel.

rusahan sa buong pamayanan. Ipagluluksa ng buong bayan ng Israel ang kamatayan ng inyong mga kapatid na namatay sa apoy ni Yawe. ⁷Ngunit huwag kayong aalis sa pintuan ng Toldang Tagpuan, kung hindi'y mamamatay kayo, sapagkat nasa inyo ang langis ng pagtatalaga ni Yawe." At sinunod nila si Moises.

⁸Kinausap ni Yawe si Aaron, sinabi niya: ⁹"Bago ka pumasok sa Toldang Tagpuan, ikaw at ang iyong mga anak ay hindi iinom ng alak o anumang matapang na inumin, kung hindi'y mamamatay kayo. Ito'y isang kautusang panghabampanahon para sa lahat ng iyong inapo, ¹⁰upang makilala ninyo kung alin ang para sa Diyos at kung alin ang pangkaraniwang gamit, kung alin ang di-malinis at kung alin ang malinis. ¹¹Sapagkat dapat ninyong ituro sa mga anak ng Israel ang lahat ng kautusang ibinigay ni Yawe sa kanila sa pamamagitan ni Moises."

¹²Sinabi ni Moises kay Aaron at sa dalawang nalalabi niyang anak na sina Eleazar at Itamar: "Kunin ninyo ang alay na butil na natira sa sinunog na handog kay Yawe, at kanin ninyo iyon nang walang lebadura sa tabi ng altar, sapagkat napakabanal niyon. ¹³Kanin ninyo iyon sa isang lugar na banal sapagkat iyon ang karapatan mo at ng iyong mga anak sa sinunog na handog kay Yawe. Ito ang iniutos sa akin ni Yawe.

¹⁴Ang dibdib na paindayog na inihandog at ang hulihang pata na itinabi ay kakanin ninyo sa isang malinis na lugar, ikaw at ang iyong mga anak na lalaki at babae; ito ang kaparte mo at ng iyong mga anak sa hain ng mga anak ng Israel para sa mabuting pagsasamahan.

¹⁵Ang hulihang pata na itinabi at ang dibdib na paindayog na inihandog pati ang tabang susunugin ay para sa iyo at sa iyong mga anak

magpakailanman, pagkatapos na maihandog nang paindayog ang mga ito kay Yawe, sapagkat iniutos ito ni Yawe."

¹⁶Nag-usisa naman si Moises tungkol sa barakong kambing para sa kasalanan, pero nasunog na pala iyon. Nagalit siya kina Eleazar at Itamar, ang nalalabing mga anak ni Aaron. ¹⁷Itinanong niya: "Bakit hindi ninyo kinain ang kambing na ito sa isang lugar na banal? Sapagkat napakabanal ng bagay na ito na ibinigay sa inyo para pasanin at alisin ang pagkakasala ng pamayanan. ¹⁸Dahil hindi ipinasok sa santuwaryo ang dugo niyon, doon din ninyo dapat kinain ang karne niyon, tulad ng iniutos ko."

¹⁹Sinabi ni Aaron kay Moises: "Inialay na nila ang kanilang hain para sa kasalanan at ang sinunog na handog sa harap ni Yawe sa araw na ito ng pagluluksa. Mamabutihin kaya ni Yawe kung kinain ko ang karne ng kambing na inialay sa araw na ito bilang hain para sa kasalanan?" ²⁰At nasiyahan si Moises nang marinig niya ito.

Mga hayop na "malinis" at "di-malinis"

11 • ¹Sinabi ni Yawe kina Moises at Aaron: ²"Sabihin n'yo sa mga Israelita: Sa lahat ng hayop sa lupa, ito lamang ang makakain ninyo: ³ang lahat ng may kuko at biyak ang mga paa at ngumunguya. ⁴Ngunit hindi ninyo makakain ang alinman sa mga ngumunguya lamang o may mga kuko lamang at biyak na paa. Ngumunguyang ang kamelyo pero walanaman itong biyak na paa kaya ito'y di-malinis para sa inyo. ⁵Ngumunguya rin ang kuneho pero wala namang biyak na mga paa, kaya ito'y di-malinis para sa inyo. ⁶Gayon din ang kunehong-bundok. ⁷At ang baboy na may biyak nga ang mga paa pero hindi naman ngumunguya; di-malinis ito para sa inyo. ⁸Huwag ninyong kanin ang karne

• **11.1** May misyon ang isang Israelita na ipagdiwang ang pagsamba sa iisang Diyos. Subalit para makadulog sa Templo upang makilahok sa anumang pagtitipong relihiyoso, kailangan niyang tuparin ang iba't ibang seremonya na magpapaging "malinis" sa kanya, gaya ng binigyang-pansin natin sa kabanata 8. Hindi nangangahulugan ng pagkakaroon ng sala o hindi ang pagiging malinis o di-malinis: ang pagiging handa lamang o hindi pa para dumulog sa altar ang siyang tinutukoy ng mga salitang ito.

Ang mga batas na ito ang tumulong sa Israel para madiskubre ang daan ng tunay na kabanalan:

– Idineklarang di-malinis ang ilang mga hayop na dinarantal ng mga pagano. Kailangang layuan ang mga ito.

– Maraming batas at sistema ng pagbabawal (na sagrado ang simula) tungkol sa sexualidad ang tumutu-

long sa pagrespeto sa sagradong katangian ng buhay. Kusang nagkakaroon ng iba't ibang panuntunan tungkol sa sex at panganganak sa anumang bayan nang unang panahon. Ganito rin sa mga Judio. Tingnan ang 12:1-8 at kabanata 15.

– May ilang batas tungkol sa pamantayan ng kalinisan at kalusugan, kahit na ibang mga dahilan ang ibinigay. Halimbawa'y ang pagbabawal sa pagkain ng karne ng baboy (11:7) na nagdadala ng mga sakit sa mga lugar na kulang sa kalinisan. Gayundin ang tungkol sa ketong (kab. 13).

Walang buhay-relihiyoso o Kristiyano na walang edukasyon sa pagpapakatao at katatagang pampamilya. Hindi sapat ang pag-ibig lamang para magtatag ng sambayanan kung walang tatag ng pagkatao o kung nagpapakasal nang hindi pa natututunan ang pagtupad sa mga tungkulin: kaya napakahalaga ang edu-

ng mga ito ni hipuin ang patay na katawan ng mga ito: di-malinis ang mga ito para sa inyo.

⁹Ito naman ang makakain ninyo sa lahat ng hayop na nasa tubig: lahat ng may mga palikpik at kaliskis sa mga nasa tubig, sa dagat man o sa ilog, ay makakain ninyo. ¹⁰Ngunit kasuklaman ninyo ang lahat ng gumagapang o nabubuhay sa dagat o sa ilog na walang mga palikpik at mga kaliskis. ¹¹Kasuklam-suklam ang mga ito para sa inyo kaya huwag ninyong kakanin ang karne ng mga ito, at kasuklaman ang mga patay na katawan ng mga ito.

¹²Di-malinis para sa inyo ang lahat ng kinalalagan na nasa tubig, at walang mga palikpik at mga kaliskis.

¹³Ito ang mga ibong kasusuklaman ninyo, at hindi makakain sa pagiging di-malinis: agila, buwitre, buwitreng negro, agilang dagat, ¹⁴lawin at iba't ibang uri ng falcon, ¹⁵iba't ibang klase ng mga uwak, ¹⁶ostrits, kuwagong higante, ibong-dagat, at lahat ng klase ng lawin, ¹⁷kuwagong liit, kuwagong taingahan at kuwagong kamalig, ¹⁸pelikan, buwitreng Ehipto, ¹⁹istork, iba't ibang klase ng tagak, paniki at kabag.

²⁰Magiging kasuklam-suklam para sa inyo ang lahat ng kulisap na lumilipad at lumalakad sa apat na paa. ²¹Pero may ilang kulisap na may pakpak na lumalakad sa apat na paa na makakain ninyo: ang mga may hita para makalukso sa lupa. ²²Kaya makakain ninyo ang iba't ibang klase ng balang, at lahat ng klase ng tipaklong, kuliglig at mantis. ²³Di-malinis para sa inyo ang lahat ng iba pang kulisap na may pakpak at may apat na paa.

²⁴Magiging di-malinis kayo sa paghipo sa mga hayop na ito. Magiging di-malinis hanggang gumabi ang humipo sa patay na katawan

ng mga ito. ²⁵At kailangang labhan ang damit ng sinumang dumampot sa mga bangkay ng mga ito, at magiging di-malinis hanggang takipsilim. ²⁶Gayundin naman, di-malinis para sa inyo ang lahat ng hayop na may kuko at walang biyak ang paa at di ngumunguya at magiging di-malinis din ang lahat ng humipo ng mga ito. ²⁷Sa mga hayop na apat ang paa, di-malinis para sa inyo ang lahat ng lumalakad sa talampakan ng kanilang mga paa. Magiging di-malinis hanggang dapithapon ang lahat ng humipo sa kanilang bangkay. ²⁸At kailangang labhan ang damit ng sinumang dumampot sa kanilang bangkay at magiging di-malinis siya hanggang dapithapon. Di-malinis ang mga ito para sa inyo.

²⁹Sa mga hayop na gumagapang sa lupa, di-malinis ang mga ito para sa inyo: mustela, daga, anumang klase ng bayawak, ³⁰hunyango, tuko, buwaya butiki at bubuli. ³¹Di-malinis ang mga ito para sa inyo sa lahat ng hayop na gumagapang sa lupa. Magiging di-malinis hanggang dapithapon ang lahat ng humipo sa mga bangkay ng mga ito.

³²Magiging di-malinis ang anumang malaglagan ng patay na katawan ng mga ito – maging ano pa man ang gamit nito, yari man sa kahoy, tela, katad o balahibo o sako. Ibababad ito sa tubig at magiging di-malinis hanggang takipsilim, at saka magiging malinis. ³³Kung sa mga ito nama'y may malaglag sa palayok, magiging di-malinis ang lahat ng naroon. At babasagin mo ang palayok. ³⁴Anumang pagkain na nalagyan ng tubig galing dito, at anumang inumin mula rito ay di-malinis. ³⁵Nagiging di-malinis ang anumang malagyan ng patay na katawan ng mga ito. At kailangang gibain kung

kasyon sa pamilya. Maraming iniaatas ang Batas, at marami sa mga ito'y pagtawag lamang sa kaunti pang karangalan at pagpapakatao. Pero bagamat nananatili sa antas ng "laman" (Fil 3:3) ang pagtuturo at "panlabas" na ritwal (Rom 2:28) nito, gayunpaman, iniha-handa nito ang mga tao sa paglilingkod sa Diyos sa katotohanan.

Hindi na natin malalaman pa ang dahilan ng marami sa mga batas na ito, pero higit sa lahat ay nagsisilbi ang mga ito para gawing iba ang bayan ng Diyos sa iba pang mga bayan pag sapit sa kanilang mga pagkain, mga piyesta at mga kaugalian.

Hindi maaaring makihalubilo sa kanyang mga paganong kapitbahay ang Israelita, na kadalasan nama'y nakatira sa gitna ng mga taga-ibang bayan. Isinasaayos ng Batas ang lahat ng detalye ng kanyang buhay at pinagbabawalan siyang unti-unting gayahin ang mga kaugalian ng iba at tuloy ay mag-isip gaya nila. Gayong ang saloobin mismo ang dapat magpaging-iba sa mananampalataya, tinutulungan naman siya ng

panlabas na disiplina na maging mulat sa sarili niyang espiritu. Tinuturuan ng mga batas sa Matandang Tipan ang isang bayang hindi pa sumasapit sa paglago at pamumunga sa relihiyon kaya itinatadhana rito ang isang kaibang pamumuhay.

Nagsimula sa panahon ni Esdras ang napaka-istriktong pagsunod sa mga batas na ito. Ang mga ito ang nagbigay-direksyon sa pamayanang Judio sa mga huling dantaon bago dumating si Kristo. Matutunghayan natin sa Nehemias 13 ang panganib na nakapaloob sa pananatili nilang hiwalay sa ibang mga tao.

Sa panahon ni Jesus, masyado ang kapit ng mga Judio sa mga kautusang ito na sa simula'y mga panlabas na kundisyon lamang para makilahok sa mga gawaing panrelihiyon. Tinuligsa ni Jesus ang pagkalitong ito sa legal na *kalinisan* sa kalinisan ng konsiyensya: Mc 7:15.

11:46. Ang Biblia ay hindi isang libro ng mga kalamang pang-agham.

ito'y huruhan o pugon. Di-malinis ang mga ito at ituring ninyong di-malinis ang mga ito. ³⁶(Tanging ang bukal lamang o balon na pinag-iipunan ng tubig ang nananatiling malinis.) Ngunit nagiging di-malinis anumang madikit sa patay na katawan ng mga ito.

³⁷Kung may patay sa mga hayop na ito na malaglag sa binhi, mananatili itong malinis; ³⁸subalit kung nabasa na ang binhi at saka may nalaglag dito, magiging di-malinis ito. ³⁹Kung mamatay naman ang isa sa mga hayop na puwede ninyong kainin, magiging di-malinis hanggang takipsilim ang sinumang humipo sa patay na katawan nito. ⁴⁰Kailangang labhan ang damit ng sinumang kumain nito at magiging di-malinis siya hanggang dapithapon. Gayundin naman kailangang labhan ang damit ng sinumang kumuha sa patay na katawan nito, at magiging di-malinis siya hanggang dapithapon.

⁴¹Kasuklam-suklam ang lahat ng hayop na gumagapang sa lupa at di makakain. ⁴²Huwag kayong kakain ng anumang hayop na gumagapang sa tiyan nito o sa apat na paa o maraming paa; kasuklam-suklam ito. ⁴³Huwag dungisan ang sarili sa mga hayop na gumagapang; huwag maging di-malinis o gawing di-malinis ang sarili sa mga ito. ⁴⁴Sapagkat ako si Yaweng inyong Diyos; magpakabanal kayo at maging banal sapagkat ako ay Banal. Huwag ninyong gawing di-malinis ang inyong sarili sa mga hayop na gumagapang sa lupa. ⁴⁵Ako si Yawe na naglabas sa inyo mula sa Ehipto upang maging Diyos ninyo, kayat maging banal kayo, sapagkat ako ay Banal.

⁴⁶Ito ang batas tungkol sa mga hayop at mga ibon at sa lahat ng maybuhay na gumagalaw sa tubig o gumagapang sa lupa, ⁴⁷para malaman ninyo kung alin ang malinis at di-malinis, ang hayop na puwedeng kainin at hindi."

Batas tungkol sa babaeng bagong panganak

12 • ¹Sinabi ni Yawe kay Moises: ²"Sabihin mo sa mga Israelita: Kapag nagsilang ng isang sanggol na lalaki ang isang babae,

• **12.1** Malimit na pinaghahambing ng mga bayan nang unang panahon ang "malinis" at dakilang dugo na ibinuhos ng isang lalaki sa digmaan at ang "di-malinis" na dugong lumalabas sa babae. Kayat hindi pinatatahimik ng panganganak at ng mga regla ang mga lalaki (at sila ang mga nagtatadhana ng mga patakaran at gumagawa ng mga batas) at nangangailangan ang mga ito ng mga seremonya ng paglilinis.

Makikita natin dito na kahit na salita ng Diyos ang mga batas sa Biblia, iniaakma pa rin ang mga ito sa

siya ay magiging di-malinis sa loob ng pitong araw, tulad sa mga araw ng kanyang regla. ³Kailangang tulin ang bata sa ikawalong araw; ⁴at maghihintay ang babae nang tatlumpu't tatlong araw para luminis sa kanyang pagdudugo. Hindi siya dapat humipo ng anumang bagay na sagrado o pumasok sa santuwaryo hanggang hindi natatapos ang panahon ng kanyang paglilinis.

⁵Kapag nagsilang naman siya ng sanggol na babae, magiging di-malinis siya sa loob ng dalawang linggo gaya ng kapag nireregla siya; at maghihintay siya nang animnapu't anim na araw para luminis sa kanyang pagdudugo. ⁶At kapag natapos na ang panahon ng kanyang paglilinis, maging sa anak na lalaki o babae, magdadala siya sa pari sa pintuan ng Toldang Tagpuan ng isang korderong isinilang nang taong iyon bilang sinunog na handog, at isang batang kalapati o isang batubato bilang hain para sa kasalanan. ⁷At iaalay naman iyon ng pari kay Yawe upang magbayad-sala para sa babae, at magiging malinis na siya mula sa pag-agos ng kanyang dugo. Ito ang Batas para sa nagsisilang ng sanggol na lalaki o babae.

⁸Ngunit kung hindi siya makapaghahandog ng kordero, kukuha siya ng dalawang batubato o dalawang batang kalapati, ang isa bilang sinunog na handog at ang isa pa bilang hain para sa kasalanan. Magbabayad-sala ang pari para sa babae, at magiging malinis na siya.

Batas tungkol sa ketongin

13 • ¹Sinabi ni Yawe kina Moises at Aaron: ²"Sinumang may bukol, singaw o bahid sa balat ng kanyang katawan na maaaring mauwi sa ketong ay kailangang dalhin kay Aaron pari o sa isa sa mga paring inapo niya. ³Titingnan ng pari ang sugat, at kung namuti ang balahibo sa singaw, at ang singaw ay parang mas malalim kaysa balat, simula na nga iyon ng ketong. Kapag nakita ito ng pari, ipahahayag niyang di-malinis ang tao.

⁴Ngunit kung maputi ang singaw at hindi naman mas malalim kaysa balat, at hindi rin namuti ang balahibo rito, ibubukod ng pari ang

panahon ng Matandang Tipan at sa sariling mga kriteriya ng bayan ng Israel. Alam ito ng bayang sumasampalataya at ipinahayag nila ito sa sarili nilang paraan sa pagsasabing mga anghel ang nag-ayos ng Batas: Gawa 7:38; Gal 3:19; Heb 2:2.

Napasailalim sa mga seremonyang ito si Jesus at ang kanyang ina: Lc 2:21.

• **13.1** Malubha at nakahahawang sakit ang ketong at kinakailangang ihimalay sa pamayanan ang

maysakit sa loob ng pitong araw. ⁵Titingnan siyang muli ng pari sa ikapitong araw. Kung makita niyang walang pagbabago ang sugat at hindi kumalat sa balat, muli niyang ibubukod ang maysakit nang pitong araw pa, ⁶at titingnang muli sa ikapitong araw. Kapag hindi makintab ang sugat at hindi kumalat sa balat, ipahahayag ng pari na malinis ang tao: singaw lamang ito. Lalabhan niya ang kanyang damit at lilinis na siya. ⁷Ngunit kung kumalat sa balat ang singaw matapos tingnan ng pari ang maysakit at ipahayag na malinis, kailangan siyang humarap uli sa pari. ⁸Pagkatapos siyang matingnan ng pari at makitang kumalat nga ang singaw sa balat, dapat siyang ipahayag ng pari na di-malinis: ketong iyon.

⁹Kapag nagkaketong ang isang tao, kailangan siyang dalhin sa pari ¹⁰na siyang dapat tumingin sa kanya, at kung makakita ang pari ng maputing bukol sa balat at pinaputi nito ang balahibo rito, at may lumilitaw na sariwang sugat, ¹¹ketong iyon at dapat siyang ipahayag ng pari na di-malinis. Walang kabuluhang ibukod pa siya; di-malinis na siya.

¹²Ngunit kapag kumalat na sa buong balat ang ketong, kapag balot na siya ng ketong mula ulo hanggang paa, ayon sa nakikita ng pari, ¹³titingnan ng pari ang maysakit, at kung makita niyang balot na ng ketong ang buong katawan, ipahahayag niyang malinis ang maysakit. Sapagkat namuti na itong lahat, malinis na siya. ¹⁴Ngunit kapag may lumitaw na sariwang sugat, magiging di-malinis siya. ¹⁵Pagkatingin ng pari sa sariwang sugat, ipahahayag siyang di-malinis. Di-malinis ang sariwang sugat: ketong iyon. ¹⁶Ngunit kung magbago ang sugat at muling mamuti, kailangan siyang bumalik sa pari. ¹⁷Titingnan siya ng pari, at kung makita nitong namuti na ang sugat, ipahahayag ng pari na malinis ang maysakit: malinis na siya.

¹⁸Kapag may nagkasingaw sa kanyang balat, at matapos gumaling ¹⁹ay nag-iwan ng maputing pamamaga o makintab na mantsang mamula-mulang mamuti-muti, kailangang

magpatingin siya sa pari. ²⁰Titingnan siya ng pari, at kung makita nito na mas malalim ito kaysa balat at namuti ang balahibo rito, ipahahayag siyang di-malinis ng pari: ketong iyon na nagmula sa singaw. ²¹Ngunit kung makita ng pari na walang puting balahibo o hindi ito mas malalim kaysa balat at hindi nagbago ng kulay, ibubukod niya ang maysakit nang pitong araw. ²²Kung kalat na ito sa kabuuan ng balat, ipahahayag siya ng pari na di-malinis: ketong iyon.

²³Ngunit kung ang nangingintab na bahagi ay hindi nagbabago at hindi kumakalat, pilat lamang iyon ng singaw at ipahahayag ng pari na malinis ang taong iyon.

²⁴Kapag napasong ang isang tao at nagkaroon ng bahid na puti o pula ang paso, ²⁵kailangang tingnan iyon ng pari. Kung makita niyang namuti ang balahibo sa bahaging iyon, at mas malalim kaysa balat, ketong iyon na nagsimula sa paso. Ipahahayag ng pari na di-malinis ang tao: ketong iyon. ²⁶Ngunit kung matapos tingnan ay makita ng pari na walang puting balahibo sa bahaging iyon at hindi mas malalim kaysa balat, ngunit hindi nagbago ang kulay, ibubukod siya ng pari sa loob ng pitong araw. ²⁷Sa ikapitong araw, titingnan siyang muli ng pari, at kung kumalat iyon sa balat, ipahahayag ng pari na siya ay di-malinis: ketong iyon. ²⁸Kung hindi nagbabago at hindi kumakalat sa balat ang bahaging makintab, ngunit nagbago ang kulay, pamamaga lamang iyon bunga ng paso. Ipahahayag ng pari na malinis ang tao, pilat lamang iyon sa paso.

²⁹Kung ang isang lalaki o babae ay magkaroon ng sugat sa ulo o sa baba, ³⁰kailangang tingnan ng pari ang sugat, at kung ito'y waring mas malalim kaysa balat, at nanilaw at numipis ang buhok doon, ipahahayag siyang di-malinis ng pari. Iyon ang kinatatakutang sakit sa balat, ang ibig sabihi'y ketong sa ulo o baba. ³¹Kung makita naman ng pari sa pagtingin niya sa sakit sa balat na hindi mas malalim kaysa balat at walang itim na balahibo, pitong araw niyang ibubukod ang tao. ³²Sa ikapitong araw, titing-

maysakit. Ang ketongin ay "di-malinis", ibig sabihi'y hindi siya puwedeng makilahok sa buhay-publiko at panrelihiyon (tingnan ang sinasabi sa 8:1 at 11:1).

Ipinalalagay na parusa ng Diyos ang mga kasawiam-palad nang panahong iyon, at ang ketong ay itinuring na tanda ng sumpa ng Diyos. Madaling pinaniwalaan ng lahat na talaga ngang di-malinis sa mata ng Diyos ang ketonging inihiwalay mula sa pamayanan.

Kabilang sa mga obligasyon ng mga pari ang pagsusuri sa ketong at "pagrereseta" na bumukod at mapag-isa ang mga mayketong. Kailangan din nilang tiyakin kung gumaling na nga ang ketongin at payagan

siyang makauwi sa kanyang pamilya. Aalalahanin ito ni Jesus sa pagpapagalang niya sa mga ketongin (Mc 1:43).

Ayon sa matandang popular na kultura ang mga alay para sa paglilinis ng ketongin. Ang mahiwagang "kasalanan" na ayon sa kanila'y sanhi ng ketong ay nalilipat sa dalawang ibon (14:5). Pinapatay ang isa sa mga ito upang kasama nitong mawala ang kasalanan. At para talagang makatiyak, pinakakawalan ang isa pang ibon para dalhin sa malayo ang kasalanan ding iyon na ngayo'y tunaw na sa dugo ng patay na ibon (14:6-7).

nan uli ng pari ang sugat, at kung hindi kumalat ang sakit sa balat, at hindi nanilaw ang balahibon, at hindi mas malalim kaysa balat, ³³ aahitin ng maysakit ang lahat niyang buhok, maliban sa nasa bahaging may galis (sakit sa balat), at muli siyang ibubukod ng pari sa loob ng pitong araw. ³⁴ At sa ikapitong araw, titingnan ng pari ang galis, at kung hindi naman kumalat sa balat ang galis, at hindi mas malalim kaysa balat, ipahahayag ng pari na malinis ang maysakit. Magiging malinis siya pagkatapos malabhan ang kanyang suot. ³⁵ Ngunit kung kumalat ang galis pagkatapos ng kanyang paglilinis, ³⁶ titingnan siya ng pari; at kung kumalat nga sa balat ang galis, hindi na kailangang tingnan pa kung nanilaw ang balahibo rito o hindi – dimalinis ang taong iyon. ³⁷ Samantala, kung sa tingin ng pari ay hindi iyon kumalat at nagsisimula iyong tubuan ng itim na balahibo, magaling na ang galis. Malinis na siya at ipahahayag ng pari na siya ay malinis.

³⁸ Kung magkabatik na puti ang isang lalaki o babae sa kanyang balat, ³⁹ kailangang tingnan iyon ng pari. Kung makita niyang hindi masyadong maputi ang mga iyon, karaniwang pantal lamang iyon sa balat: malinis ang maysakit.

⁴⁰ Kung malugas ang buhok sa ulo ng isang lalaki, nakalbo lamang siya, ngunit malinis siya. ⁴¹ Kung malugas naman ang kanyang buhok sa may noo, nakakalbo lamang siya sa noo, ngunit malinis siya. ⁴² Subalit kung may lumitaw na mamula-mulang maputing sugat sa kanyang ulo o noong walang buhok, simula iyon ng ketong. ⁴³ Kailangang tingnan iyon ng pari, at kung may namamagang sugat na mamula-mulang mamuti-muti sa kanyang ulo o noong walang buhok, tulad ng ketong sa balat, ⁴⁴ may ketong ang tao: di-malinis siya. Ipahahayag ng pari na siya ay di-malinis; may ketong siya sa ulo.

Ang ketongin

⁴⁵ Ang taong may ketong ay kailangang magsuot ng winarak na damit at hindi dapat magsuklay ng buhok; kailangang takpan niya ang kanyang nguso at sumigaw – Di-malinis, di-malinis! – ⁴⁶ siya’y di-malinis hangga’t may sugat siya, kaya kailangan siyang mamuhay nang malayo sa iba: titira siya sa labas ng kampo.

⁴⁷ Kapag nagkasugat ng ketong ang isang damit na lana o linen, ⁴⁸ telang lana o linen, o katad – ⁴⁹ at kung ang damit, tela o katad o anumang yari sa katad ay maberde-berde o

mamula-mula, iyon ay kumakalat na sugat ng ketong na kailangang ipakita sa pari. ⁵⁰ Titingnan iyon ng pari at itatabi niya sa loob ng pitong araw ang bagay na may sugat ng ketong. ⁵¹ Kung makita niya sa ikapitong araw na kumalat na sa damit, tela o katad ang sugat ng ketong, iyon ay ketong na lumalala, at di-malinis ang bagay na iyon. ⁵² Susunugin ng pari ang damit, telang linen o lana, o anumang yari sa katad na kinalatan ng sugat ng ketong pagkat ito’y ketong na dapat sunugin sa apoy.

⁵³ Ngunit kung makita ng pari sa kanyang pagtingin na hindi kumalat ang sugat ng ketong sa damit, tela o anumang bagay na katad, ⁵⁴ iuutos niyang hugasan ang bagay na iyon at itatabing muli sa loob ng pitong araw. ⁵⁵ Pagkatapos mahugasan, muli iyong titingnan ng pari, at kung makita niyang hindi nagbago ng kulay ang sugat ng ketong kahit na hindi kumalat, dimalinis ang bagay na iyon. Kailangang sunugin iyon sa apoy. ⁵⁶ Ngunit kung makita ng pari sa kanyang pagtingin na di makintab ang sugat ng ketong pagkatapos mahugasan, pupunitin niya iyon sa damit, tela o katad. ⁵⁷ Subalit kung muli itong lumitaw sa damit o tela o anumang bagay na katad, muli itong kumakalat at kailangang sunugin ng may-ari ang bagay na may sugat ng ketong. ⁵⁸ Ang damit, tela o anumang bagay na katad na nagkaroon ng sugat ng ketong ngunit nawala matapos labhan ay kailangang labhan uli at magiging malinis na iyon. ⁵⁹ Ito ang batas para sa sugat ng ketong sa damit na linen o lana, sa tela o anumang bagay na katad – para masabi kung ito ay malinis o di-malinis.

Paglilinis mula sa ketong

14 ¹ Kinausap ni Yawe si Moises, at sinabi: ² “Ito ang magiging batas para sa ketongin sa araw ng kanyang paglilinis. Kailangan siyang iharap sa pari, ³ at dadalhin siya ng pari sa labas ng kampo at titingnan. At kung gumaling na ang ketong ng ketongin, ⁴ magpapadala ang pari ng dalawang buhay at malinis na ibon, kahoy na sedro, pulang sinulid at isopo para sa taong lilinisin. ⁵ Ipapapatay rin ng pari ang isa sa mga ibon sa ibabaw ng isang palayok na nasa ibabaw naman ng tubig na umaagos. ⁶ Kukunin ng pari ang buhay na ibon, pati ang kahoy na sedro, ang pulang sinulid at isopo, at itutubog sa dugo ng ibong pinatay sa ibabaw ng umaagos na tubig. ⁷ At pitong beses niyang wiwisikan ang taong lilinisin mula sa ketong, at ipahahayag siyang malinis. At pawawalan naman niya ang buhay na ibon sa gubat.

⁸ Kailangang labhan ng taong lilinisin ang

kanyang suot, at ahitin ang lahat niyang buhok at maligo sa tubig; at lilinis na siya. Pagkatapos nito, makakapasok na siya sa kampo, pero kailangan siyang manatili sa labas ng kanyang tolda sa loob ng pitong araw. ⁹Sa ikapitong araw, aahitin niya ang lahat ng buhok sa kanyang ulo, baba at kilay at ang lahat pa niyang buhok. Lalabhan niya ang kanyang suot, maligo sa tubig at magiging malinis siya.

¹⁰Sa ikawalong araw, kukuha siya ng dalawang tupang lalaki at isang babaeng tupa na isang taong gulang, na pawang walang kapintasan, at tatlong ikapung takal ng pinong harina na may halong langis, bilang handog na butil, at tatlong ikapung litrong langis. ¹¹Ang taong lilinisin ay ihaharap kay Yawe sa pintuan ng Toldang Tagpuan ng paring nagpapahayag na malinis na siya, pati ang mga handog nito.

¹²Kukunin ng pari ang unang kordero at iaalay iyon bilang hain para sa utang, kasama ang tatlong ikapung litro ng langis. Iindayog niya ang mga iyon sa harap ni Yawe. ¹³Kakatayin niya ang kordero sa lugar na pinagkakatayan ng hain para sa kasalanan at ng sinunog na handog – sa banal na lugar. Sapagkat para sa pari ang hain para sa utang, tulad ng handog para sa kasalanan; napakabanal niyon. ¹⁴At kukuha ang pari ng kaunting dugo sa hain para sa utang at ipapahid sa pinggol ng kanang tainga ng taong lilinisin, sa hinlalaki ng kanang kamay at sa hinlalaki ng kanang paa nito. ¹⁵At kukunin niya ang langis at ibubuhos sa palad ng kanyang kaliwang kamay. ¹⁶Isasawsaw niya ang kanyang kanang hintuturo sa langis na nasa kanyang kaliwang palad, at pitong beses na iwiwisik ng kanyang daliri ang langis sa harap ni Yawe.

¹⁷At ang natirang langis sa kanyang palad ay ipapahid niya sa pinggol ng kanang tainga ng taong lilinisin, sa hinlalaki ng kanang kamay at sa hinlalaki ng kanang paa nito sa ibabaw ng dugo ng hain para sa utang. ¹⁸At ang matitira pang langis sa kanyang palad ay ipapahid naman niya sa ulo ng taong nililinis. Sa ganitong paraan niya isasagawa ang ritwal ng pagbabayad-sala kay Yawe. ¹⁹At iaalay ng pari ang handog para sa kasalanan, at isasagawa ang ritwal sa pagbabayad-sala para sa taong nililinis. Pagkatapos nito, papatayin niya ang hayop para sa sinunog na handog, ²⁰at iaalay sa altar kasama ang handog na butil. Pagkatapos maisagawa ng pari ang ritwal ng pagbabayad-sala para sa kanya, magiging malinis na siya.

²¹Kung dukha ang ketongin at hindi kaya ang lahat ng ito, kukuha siya ng isang kordero bilang

hain para sa utang na paindayog na ihahandog bilang pagbabayad-sala para sa kanya, kasama ang ikapung bahagi lamang ng isang takal ng harinang trigo na may halong langis bilang butil na handog, pati ang tatlong ikapung litro ng langis at – kung kaya niya ang mga ito – ²²dalawang batubato o dalawang batang kalapati, ang isa para sa handog para sa kasalanan at ang isa naman bilang sinunog na handog. ²³Kailangang dalhin niya ang mga ito sa ikawalong araw sa pari sa pintuan ng Toldang Tagpuan sa harap ni Yawe para sa paglilinis sa kanya.

²⁴Kukunin ng pari ang kordero para sa hain para sa utang, at ang tatlong ikapung litro ng langis, at paindayog na iaalay sa harap ni Yawe. ²⁵At papatayin niya ang kordero bilang hain para sa utang, kukuha siya ng kaunting dugo niyon at ipapahid sa pinggol ng kanang tainga ng taong nililinis, sa hinlalaki ng kanang kamay at sa hinlalaki ng kanang paa nito. ²⁶Ibubuhos niya ang langis sa kaliwa niyang palad, ²⁷at pitong beses niyang iwiwisik ang langis sa pamamagitan ng kanyang kanang hintuturo sa harap ni Yawe. ²⁸Ipapahid din niya ang kaunting dugo sa pinggol ng kanang tainga ng taong nililinis, at sa hinlalaki ng kanang kamay at hinlalaki ng kanang paa nito, tulad ng ginawa sa dugo ng hain para sa utang.

²⁹Ang matitirang langis sa kanyang palad ay kailangang ipahid sa ulo ng taong nililinis, habang isinasagawa ang ritwal ng pagbabayad-sala para sa kanya sa harap ni Yawe. ³⁰Sa dalawang batubato o dalawang batang kalapati – kung kaya niya ang mga ito – iaalay niya ³¹ang isa bilang handog para sa kasalanan, at ang isa naman bilang sinunog na handog, kasama ang handog na butil – kung kaya niya. Sa ganitong paraan isasagawa ng pari sa harap ni Yawe ang ritwal ng pagbabayad-sala para sa taong nililinis.

³²Ito ang batas para sa sinumang may ketong na hindi kaya ang presyo ng kanyang paglilinis.”

Ang “ketong” ng mga bahay

³³Kinausap ni Yawe sina Moises at Aaron, at sinabi sa kanila: ³⁴“Pagpasok ninyo sa lupain ng Kanaan na ibibigay ko sa inyo bilang inyong pag-aari, kung ipahamak ko man sa kung anong ketong ang mga bahay sa lupaing magiging inyo, ³⁵ipagbibigay-alam ito ng may-ari ng bahay sa pari at sasabihin: ‘May kung anong parang ketong sa bahay ko!’ ³⁶At bago pumasok ang pari sa bahay para suriin ang ketong, paaalisan niya ng laman ang bahay upang

walang anumang nasa loob ng bahay ang masabing di-malinis. At saka pa lamang siya papasok para suriin ang bahay.

³⁷Kung sa pagsusuri niya'y makita niyang may maberde-berde o mamula-mulang sugat sa dingding na mas malalim kaysa dingding mismo, ³⁸lalabas ang pari sa pintuan ng bahay at pitong araw niyang ipasasara ang bahay.

³⁹Babalik ang pari sa ikapitong araw para tingnan kung kumalat ang mantsa sa mga dingding, ⁴⁰ipatatanggal niya ang mga batong namantsahan at ipahahagis sa isang di-malinis na lugar sa labas ng siyudad. ⁴¹Ipakakaskas niya ang buong loob ng bahay, at ipatatapon sa isang di-malinis na lugar sa labas ng bayan. ⁴²Kukunin ang mga bagong bato at ipapalit sa mga lumang bato nang may bagong semento at ididikit sa bahay.

⁴³Kung muling lumitaw ang salot matapos maalis ang mga bato at makaskas ang bahay at malagyan ng panibagong semento, ⁴⁴papasok ang pari at susuriin iyon. Kung kumalat ang salot sa bahay, iyon ay ketong na nakahahawa kaya di-malinis ang bahay. ⁴⁵Kailangang gibain ang bahay: lahat ng bato at mga troso at semento niyon, at hakutin sa isang di-malinis na lugar sa labas ng bayan.

⁴⁶Kung may pumasok sa bahay na isinara, magiging di-malinis siya hanggang hapon. ⁴⁷Lalabhan ng sinumang matulog o kumain sa bahay na iyon ang kanyang mga damit.

⁴⁸Kung makita ng pari na hindi kumalat ang salot pagkatapos ng pagsesemento, idedeklara niyang malinis ang bahay dahil nagamot na ang salot.

⁴⁹Bilang pagbabayad-sala para sa bahay, kukuha siya ng dalawang ibon, at kahoy na sedro, eskarlatang sinulid at pangwisik. ⁵⁰Patayin niya ang isang ibon sa ibabaw ng isang palayok, sa ibabaw ng tubig na umaagos. ⁵¹At saka niya kukunin ang kahoy na sedro, ang pangwisik at ang eskarlata, pati na ang buhay na ibon. At ilulubog niya ang mga ito sa dugo ng pinatay na ibon at sa buhay na tubig, at makapitong wiwisikan ang bahay.

⁵²Kaya magbabayad-sala siya para sa bahay sa pamamagitan ng dugo ng ibon at ng buhay na tubig, at ng buhay na ibon, ng kahoy na sedro, ng pangwisik at ng eskarlata. ⁵³At saka niya pawawalan ang buhay na ibon sa bukid sa labas ng bayan. Kaya mapapatawad ang bahay at magiging malinis.

⁵⁴Ito ang batas sa anumang ketong at anan, ⁵⁵sa ketong sa mga damit at mga bahay, ⁵⁶sa mga langib, mga pamamaga at mga pantal, ⁵⁷para ituro kung kailan di-malinis o malinis ang tao. Ito ang batas tungkol sa ketong."

Pagiging "di-malinis" sa sex

15 • ¹Sinabi ni Yawe kina Moises at Aaron: ²"Magsalita kayo sa mga Israelita at sabihin sa kanila: Ang sinumang lalaking may tumutulong kung ano sa laman ay di-malinis. ³Di siya malinis sa tulo ng laman, at di rin siya malinis mahadlangan man ang tulo sa kanyang laman. ⁴Di-malinis ang higaang mahigan ng taong may tumutulo sa laman pati ang upuang maupuan niya. ⁵Magiging di-malinis hanggang hapon ang humipo ng kanyang higaan; dapat niyang labhan ang kanyang mga damit at maligo.

⁶Magiging di-malinis hanggang hapon ang maupo sa anumang inupuan ng taong ito; dapat niyang labhan ang kanyang mga damit at maligo.

⁷Magiging di-malinis hanggang hapon ang humipo sa katawan ng taong iyon; dapat niyang labhan ang kanyang mga damit at maligo. ⁸Kung maduraan ng maytulo ang isang taong malinis, magiging di-malinis din ito hanggang hapon; dapat niyang labhan ang kanyang mga damit at maligo.

⁹Magiging di-malinis ang upuang sakyan ng maytulo. ¹⁰Magiging di-malinis hanggang hapon ang sinumang humipo sa anumang inupuan niya at ang sinumang bumuhat nito; dapat niyang labhan ang kanyang mga damit at maligo.

¹¹Ang sinumang humipo sa maytulo ay kailangang maghugas ng mga kamay; kung

• **15.1** Sa lahat ng bayan nang unang panahon, may sagradong katangian sa kanila ang lahat ng tungkol sa sex at panganganak. Parang ito ang dahilan ng mga kautusan tungkol sa sexual na *kadalisayan at kahalayan*. Isang pagkakamali kung iintindihin natin ang mga ito na para bang mahalay na sa ganang sarili ang mga sexual na relasyon. Sapagkat nagiging mahalay lamang ito kapag hindi inirerespeto ang mga hinihingi ng tunay na pagmamahal.

Namayan ang mga Israelita sa piling ng mga

Kananeong napailalim sa mga puwersa ng kalikasan na itinuring nilang gawa ng Diyos at sa mga pagwawala sa sex sa lahat nilang piyestang panrelihiyon. Para naman sa mga Israelita, ang maraming paglilinis tungkol sa sex ang nagpapaalaala sa kanila na bahagi ito ng isang kalikasang nilikha ng Diyos kayat kailangang pailalim ang mga udyok nito sa Batas na idineklara ng Diyos. Iba pang mga pagsasaalang-alang ang pumapatnubay sa binyagan: 1 Cor 6 at 7.

hindi'y magiging di-malinis siya hanggang hapon at kailangan niyang labhan ang kanyang mga damit at maligo. ¹²Babasagin ang palayok na hinipo ng maytulo at huhugasan naman ng tubig ang kagamitang yari sa kahoy.

¹³Sa paglilinis ng maytulo, pitong araw siyang maghihintay. At saka niya lalabhan ang kanyang mga damit at paliliguan ang kanyang katawan sa tubig na umaagos, at magiging malinis siya. ¹⁴Sa ikawalong araw ay magdadala siya ng dalawang batubato o batang kalapati, at haharap kay Yawe sa may pintuan ng Toldang Tagpuan, at ibibigay niya sa pari ang mga ito. ¹⁵Iaalay ng pari ang isa para sa pagbabayad-sala at ang isa pa bilang susunuging handog. Sa gayo'y mapapatawad sa harap ni Yawe ang taong may tulo.

¹⁶Kapag nilabasan ang isang lalaki, siya ay magiging di-malinis hanggang hapon; kailangan niyang paliguan ang buong katawan. ¹⁷Magiging di-malinis hanggang hapon ang alinmang damit o balat na nalabasan at kailangang hugasan ng tubig. ¹⁸Kapag sumiping ang lalaki sa isang babae, sila'y magiging di-malinis hanggang hapon at dapat silang maligo.

¹⁹Kung dinudugo ang isang babae at umaagos ang dugo nito mula sa kanyang katawan, pitong araw siyang di-malinis. Magiging di-malinis hanggang hapon ang sinumang humipo sa kanya. ²⁰Magiging di-malinis ang higaan o anumang higan niya o upuan habang siya'y di-malinis.

²¹Magiging di-malinis hanggang hapon ang humipo sa kanyang higaan; kailangan niyang labhan ang kanyang mga damit at maligo. ²²Magiging di-malinis hanggang hapon ang humipo ng anumang kasangkapan na kanyang inupuan; kailangan niyang labhan ang kanyang mga damit at maligo.

²³Magiging di-malinis hanggang hapon ang humipo ng anumang bagay na nasa higaan o upuan ng babaeng iyon. ²⁴Pitong araw na magiging di-malinis ang lalaking sisiping sa kanya at makakasama sa kanyang pagkadi-malinis. At magiging di-malinis din ang lahat ng higaang kanyang higan.

²⁵Kung matagal na dinudugo ang isang

babae bukod sa kanyang regla o kaya'y patuloy siyang dinudugo dahil sa regla, di-malinis ang pagdurugo at siya ay di-malinis gaya ng sa kanyang buwanang mantsa. ²⁶Magiging di-malinis ang higaang mahigan niya habang dinudugo siya gaya ng kung siya'y may regla. At magiging di-malinis ang upuang maupuan niya. ²⁷Magiging di-malinis hanggang hapon ang humipo sa mga iyon; kailangan niyang labhan ang kanyang mga damit at maligo.

²⁸Sa paglilinis niya sa kanyang pagdurugo, pitong araw siyang maghihintay, at saka siya magiging malinis. ²⁹Sa ikawalong araw ay kukuha siya ng dalawang batubato o batang kalapati, at dadalhin niya ang mga ito sa pari sa may pintuan ng Toldang Tagpuan. ³⁰Iaalay ng pari ang isa para sa pagbabayad-sala at ang isa pa bilang susunuging handog. Sa gayo'y mapapatawad sa harap ni Yawe ang babae sa mantsa ng kanyang pagdurugo.

³¹Kaya palayuin ninyo ang mga Israelita sa kanilang mantsa at baka lapastanganin nila ang aking Tirahan sa kanilang piling, at mamamatay sila bunga ng kanilang mantsa.

³²Ito ang batas tungkol sa lalaking naging di-malinis dahil sa tulo o dahil nilabasan siya, ³³gayundin sa babaeng may buwanang mantsa, sa lalaki at babaeng may tumutulong kung ano, sa lalaking sumisiping sa babaeng di-malinis."

Ang dakilang araw ng kapatawaran

16 • ¹Kinausap ni Yawe si Moises pagkamatay ng dalawang anak ni Aaron na namatay paglapit nila kay Yawe, ²at sinabi niya: "Sabihin mo sa kapatid mong si Aaron na huwag papasok kailanman sa Santuwaryong nasa likod ng kurtina, ni tatayo sa harap ng Lugar ng Pagpapatawad na nasa ibabaw ng Kaban para di siya mamatay dahil pakikita ako sa gitna ng ulap sa ibabaw ng Lugar ng Kapatawaran.

³Sa ganito lamang makapapasok si Aaron sa Santuwaryo: Magdadala siya ng batang toro bilang hain para sa kasalanan at ng barakong tupa bilang susunuging handog. ⁴Isusuot niya ang sagradong tunikang linen, ibibihis ang karsonsilyong linen, ibibigkis ang sinturong linen,

sa Pagpapatawad sa mga kasalanan na nakamit ni Kristo para sa atin sa kanyang kamatayan at pagkabuhay.

Inuulit sa 16:29-34 na magiging batas na panghabampanahon ang mga utos na ito. Paano natin maipaliliwanag ngayon ang pagpapawalang-bisa ng Iglesya sa mga ito sa pagdating ni Kristo? Ipinaliliwanag ito ni Pablo sa Galasya 3-5.

• **16.1** Makahulugan ang piyesta ng Pagpapatawad: isa sa mga barakong kambing ang nagdadala sa parusa ng kasalanan kayat kailangan itong mamatay. Ang isa nama'y itinataboy pa-Azazel. Isinasagisag nito na pinapasan ng *barakong kambing* ang mga kasalanan ng bayan. At si Kristo naman ang tunay na mag-aalis ng mga ito (Jn 1:29).

Inaalaala ng Sulat sa Mga Hebreo, kab. 9 at 10, ang mga seremonyang ito ng mga Judio sa paglalalahad nito

at isusuot ang turbang linen. Ito ang mga sagra-dong damit na isusuot niya matapos maligo.

⁵Tatanggapin niya mula sa sambayanan ng Israel ang dalawang barakong kambing bilang hain para sa kasalanan at isang barakong tupa bilang susunuging handog. ⁶Sa paghahain ni Aaron ng toro para sa kasalanan, ginagawa niya ang seremonya ng pagbabayad-sala para sa kanyang sarili at sa kanyang sambahayan. ⁷At saka niya kukunin ang dalawang barakong kambing at ihaharap kay Yawe sa may pintuan ng Toldang Tagpuan.

⁸Magpapalabunutan siya sa dalawang barakong kambing: isa para kay Yawe, at isa para kay Azazel. ⁹Ang palaring maging para kay Yawe ay dadalhin ni Aaron at iaalay bilang hain para sa kasalanan. ¹⁰Ang barakong kambing namang mapatapat kay Azazel ay ihaharap nang buhay kay Yawe para gawin ang seremonya ng pagbabayad-sala at itataboy ito sa disyerto para kay Azazel.

¹¹Kapag naiharap na ni Aaron ang toro bilang hain niya para sa kasalanan sa pagbabayad-sala para sa sarili at sa kanyang sambahayan, saka niya ito kakatayin. ¹²Kukuha siya ng insensaryong puno ng baga mula sa altar na nasa harap ni Yawe, at ng dalawang dakot na pulbos ng mabangong insenso, at dadalhin sa likod ng kurtina. ¹³Ilagay niya ang insenso sa apoy na nasa harap ni Yawe upang mabalot ng ulap ng insenso ang Lugar ng Pagpapatawad na nasa ibabaw ng Kaban, kayat hindi siya mamamatay.

¹⁴Kukuha siya ng dugo ng toro at iwiwisk ito ng kanyang daliri sa may harap ng Lugar ng Pagpapatawad, at pitong beses na iwiwisk ng kanyang daliri ang dugo sa harap nito. ¹⁵At kakatayin niya ang kambing na hain para sa kasalanan ng bayan, at dadalhin ang dugo nito sa likod ng kurtina. Gagawin niya rito ang ginawa niya sa dugo ng toro: wiwiskan ang Lugar ng Pagpapatawad sa may harap nito. ¹⁶Ganito niya ginagawa ang pagbabayad-sala para sa Santuwaryo dahil sa mga pagkadi-malinis ng mga anak ng Israel at sa lahat nilang pagkakasala. Ganito ang gagawin niya para sa Toldang Tagpuan na nasa piling nila sa gitna ng kanilang pagiging di-malinis. ¹⁷Walang sinuman ang dapat na nasa Toldang Tagpuan mula sa pagpasok ni Aaron para gumawa ng pagbabayad-sala sa loob ng Santuwaryo hanggang sa paglabas niya. Matapos gawin ang seremonya ng pagbabayad-sala para sa kanyang sarili at sa kanyang sambahayan at sa buong pamayanang Israelita, ¹⁸lalabas siya papunta sa altar na nasa harap ni Yawe. At gagawin niya roon ang

pagbabayad-sala. Kukuha siya ng dugo ng toro at ng kambing at ipapahid sa mga sungay ng altar. ¹⁹At sa kanyang daliri'y pitong beses itong wiwiskan ng dugo. Kayat malilinis niya ito at maaalis dito ang pagiging di-malinis ng mga anak ng Israel.

²⁰Pagkatapos ng pagbabayad-sala sa Santuwaryo, sa Toldang Tagpuan at sa altar, dadalhin ni Aaron ang buhay na kambing. ²¹Ipatong niya ang dalawa niyang kamay sa ulo nito, aaminin dito ang lahat ng kasamaan ng mga anak ng Israel at lahat nilang paghihimagsik sa lahat nilang pagkakasala. At ipapatong ang mga ito sa ulo ng barakong kambing, at itataboy ito sa disyerto ng taong para rito. ²²Kayat taglayin ng barakong kambing ang lahat nilang pagkakasala papunta sa ilang na lugar. At pakakawalan ang kambing sa disyerto.

²³Saka papasok si Aaron sa Toldang Tagpuan, at huhubarin ang mga damit na linen na suot niya pagpasok sa Santuwaryo, at iiwan niya roon ang mga ito. ²⁴At maliligo siya sa lugar na sagrado at saka magbibihis.

Pagkatapos ay lalabas siya at iaalay ang kanyang susunuging handog at ang sa bayan bilang pagbabayad-sala para sa kanyang sarili at sa bayan, ²⁵at susunugin din niya sa altar ang taba ng hain para sa kasalanan.

²⁶Maliligo naman ang taong nagpaalpas sa kambing na para kay Azazel at lalabhan niya ang kanyang damit. Saka pa lamang siya makapapasok sa kampo. ²⁷Tungkol naman sa torong hain para sa kasalanan at ang barakong kambing na inihain para sa kasalanan, at dinala ang dugo sa Santuwaryo sa pagbabayad-sala: ilalabas ng kampo ang mga ito para sunugin sa apoy ang kanilang mga balat, karne at dumi. ²⁸Kailangang labhan ng magsusunog ng mga iyon ang kanyang mga damit at maligo at saka siya makapapasok sa kampo.

²⁹Isa itong panghabampanahong tuntunin para sa inyo. Sa ikasampung araw ng ikapitong buwan, mag-aayuno kayo at di magtatrabaho, katutubo man o dayuhang nakikipamayan sa inyo. ³⁰Araw ito ng pagbabayad-sala para sa inyo kayat malilinis kayo, magiging malinis sa lahat ng inyong kasalanan sa harap ni Yawe. ³¹Magiging Dakilang Araw ng Pahinga ito para sa inyo, kung kailan kayo mag-aayuno. Batas itong panghabampanahon.

³²Ang paring pinahiran at itinalaga sa pagkapari bilang kahalili ng kanyang ama ang siyang gagawa ng seremonya ng pagpapatawad. Magsusuot siya ng mga damit na linen na mga sagradong damit, ³³at gagawin ang pagbabayad-sala para sa Banal na Santuwaryo, sa

Toldang Tagpuan at sa altar, at para sa mga pari at sa buong bayang nagkakatipon. ³⁴Magiging panghabampanahong batas ito para sa inyo tungkol sa seremonya ng pagbabayad-sala

para sa lahat ng kasalanan ng mga anak ng Israel minsan isang taon.”

At ginawa nga nila ang iniutos ni Yawe kay Moises.

ANG BATAS NG KABANALAN

17 • ¹Sinabi ni Yawe kay Moises: ²“Mag-salita ka kay Aaron, sa kanyang mga anak at sa sambayanan ng Israel, at sabihin mo sa kanila: Ito ang iniutos ni Yawe. ³Sinumang taga-Israel na pumatay ng toro o tupa o kambing maging sa loob ng kampo o sa labas nito, ⁴na hindi muna iyon dinadala sa may pintuan ng Toldang Tagpuan para ialay kay Yawe sa harap ng Tirahan ni Yawe ay mananagot sa dugo, nagpadanak siya ng dugo kayat itatakwil sa kanyang bayan. ⁵Kaya dadalhin ng mga Israelita sa pari ang mga iaalay nila sa parang; dadalhin nila ang mga iyon kay Yawe sa may pintuan ng Toldang Tagpuan at ihahandog kay Yawe bilang hain sa mabuting pagsasamahan.

⁶Ibubuhos ng pari ang dugo sa altar ni Yawe sa may pintuan ng Toldang Tagpuan at susunugin ang taba bilang amoy na kalugud-lugod kay Yawe. ⁷Hindi na nila iaalay ang kanilang mga hain sa mga diyos na kambing at ipagbibili ang sarili sa mga iyon. Mananatili magpakailanman ang kautusang ito sa kanila at sa kanilang mga inapo.

Huwag kakain ng dugo

⁸Sabihin mo rin sa kanila: Kung may taga-Israel o dayuhang nasa piling nila na mag-alay ng susunuging handog o ng hain ⁹at hindi niya iyon dinala sa may pintuan ng Toldang Tagpuan para ialay kay Yawe, hindi na siya mabubuhay sa kanyang bayan.

¹⁰At kung may Israelita o dayuhang nani-

nirahan sa piling nila na kumain ng dugo, haharapin ko ang kumain ng dugo at aalisin siya sa kanyang bayan. ¹¹Nasa dugo nga ang sigla ng kinapal, kaya ko ito ipinalalagay sa inyo sa altar para matubos ang inyong mga buhay; tinutubos ng dugo ang tao. ¹²Kaya sinabi ko sa mga Israelita: Walang sinuman sa inyong kakain ng dugo, pati ang dayuhang nasa piling ninyo.

¹³Kung may Israelita o dayuhang nasa piling ninyo na makahuli ng hayop o ng ibong makakain, ibubuhos niya ang dugo niyon at tatabunan ng lupa. ¹⁴Nasa dugo nga ang sigla ng kinapal, kaya sinabi ko sa mga Israelita: Huwag kayong kakain ng dugo ng anumang kinapal sapagkat nasa dugo ang sigla ng tanang kinapal at aalisin ko ang sinumang kumain nito.

¹⁵Kung may katutubo o dayuhang kumain ng hayop na namatay o nilapa, siya ay magiging dimalinis hanggang hapon at kailangan niyang labhan ang kanyang mga damit at maligo, at saka siya magiging malinis. ¹⁶Kung hindi niya lalabhan ang kanyang mga damit at maliligo, tataglayin niya ang kasalanan.”

Ang “batas ng kabanalan”

18 • ¹Kinausap ni Yawe si Moises, at sinabi: ²“Kausapin mo ang mga anak ng Israel at sabihin sa kanila – Ako si Yaweng Diyos ninyo. ³Huwag ninyong gagawin ang ginagawa sa lupain ng Ehipto na pinanirahan ninyo, at huwag

• **17.1** Sa kabanatang ito nagsisimula ang tinatawag na *Batas ng Kabanalan*, o batas ng isang bayang nakatalaga sa Diyos.

Ang batas tungkol sa dugo ay paraan ng pagtuturo at pagkikintal sa diwa ng sagradong katangian ng buhay. Nasa 17:11 ang buod nito.

Gaya ng marami sa mga bayan nang unang panahon, naniniwala ang mga Hebreo na nasa dugo ang buhay. Kaya sagrado ang dugo kahit na ang dugo ng hayop, at sa Diyos lamang ito maiaalay (tingnan Gen 9:5). Kung hindi ito iniaalay sa altar, dapat itong ibuhos sa lupa pero hindi ito makakain.

Maging sa panahon ni Kristo, karimarimarim pa rin ang dugo para sa mga Judio. Kaya naman ilang taon ding ipinag-utos sa mga Kristiyanong taga-ibang bansa na icalang ang batas na ito para hindi maes-

kandalo ang kanilang mga kapatid na Judio (Mga Gawa 15).

Ipinaliliwanag mismo sa atin ng bersikulo 11 kung bakit pinili ni Kristo ang kamatayan sa pagbubuhos ng kanyang dugo. Sa tuwing mababasa nating “Iniligtas tayo ni Kristo sa pamamagitan ng kanyang dugo”, dapat natin itong intindihin: “sa pamamagitan ng pag-aalay ng kanyang buhay”.

• **18.1** Ipinagpapatuloy ng *Batas ng Kabanalan* ang higit pang mga pagbabawal tungkol sa sex. Sa ngayo’y lipas nang mga paniwala ang tingin ng napakaraming tao sa pagbabawal na ito. Ngunit sa totoo’y pinagtibay ng mga ito ang dignidad ng tao sa pagpapasailalim nila ng kanilang mga kapritso sa isang batas. Ang mga ito rin ang pinakaugat ng katapatan ng

ding gagawin ang ginagawa sa lupain ng Kanaan na pagdadalhan ko sa inyo; huwag kayong makikiisa sa kanilang mga kaugalian. ⁴Ang aking mga pasya ang inyong gagawin at ang aking mga kaugalian ang inyong tutuparin. Ako si Yawe. ⁵Sundin ninyo ang aking mga kaugalian at mga pasya, sapagkat sinumang sumunod ay makasusumpo ng buhay. Ako si Yawe.

⁶Walang sinuman sa inyo ang makikipagtalik sa kanyang kamag-anak. Ako si Yawe. ⁷Huwag makikipagtalik sa iyong ama o ina, siya ay iyong ina, huwag makikipagtalik sa kanya. ⁸Huwag makikipagtalik sa asawa ng iyong ama. Igalang mo ang iyong ama. ⁹Huwag makikipagtalik sa iyong kapatid na babae, maging siya ay anak ng iyong ama o ina, o ipinanganak sa iyong bahay o saanman. ¹⁰Huwag makikipagtalik sa iyong apong babae, kasiraang-puri mo iyon. ¹¹Huwag kang makikipagtalik sa babaeng kapatid mo sa ama, kapatid mo rin siya.

¹²Huwag makikipagtalik sa iyong tiya, maging siya ay kapatid ng iyong ama ¹³o kapatid ng iyong ina. ¹⁴Huwag makikipagtalik sa asawa ng iyong tiyo, tiya mo rin siya. ¹⁵Huwag makikipagtalik sa iyong manugang na babae ¹⁶o sa iyong hipag.

¹⁷Huwag makikipagtalik sa isang babae

at sa kanyang anak na babae o sa kanyang apong babae; magkakamag-anak sila, kalapastanganan ang gayon.

¹⁸Habang buhay pa ang iyong maybahay, huwag mong kukuning asawa ang kanyang kapatid na babae para maging kaagaw niya.

¹⁹Huwag makikipagtalik sa isang babaeng may regla.

²⁰Huwag makikipagtalik sa maybahay ng iyong kapwa, at dungisan ang iyong sarili sa kanya.

²¹Huwag ibigay ang sinuman sa iyong mga anak para isakripisyo kay Molek, at huwag lapastanganin ang pangalan ng iyong Diyos. Ako si Yawe.

²²Huwag kang sisiping sa kapwalalaki, gaya ng pagsiping sa isang babae; kasuklam-suklam ito. ²³Huwag makikipagtalik sa hayop; kasumpa-sumpa ito.

²⁴Huwag ninyong dungisan ang inyong sarili sa alinman sa ganitong gawi sapagkat ganito dinungisan ng mga bansang itinataboy ko sa harap ninyo ang kanilang sarili. ²⁵Nadungisan kahit ang lupain kaya dumating ako para singilin ito, at isinuka nito ang mga nakatira rito.

²⁶Sundin ninyo ang aking mga kaugalian at mga pasya, at huwag gagawin ang alinman sa mga kasuklam-suklam na

mag-asawa at ng pagrespeto sa isa't isa ng mga miyembro ng isang pamilya.

Gaya ng sinabi natin sa kabanata 15, hindi alam ng mga Kananeo ang mga saligang ito ng isang makataong kultura (*huwag n'yong gagawin ang ginagawa sa lupain ng Kanaan*). Ngunit nakita ng mga Israelita sa mga ito ang isang moral na obligasyon na lubhang kaugnay sa Tipan ni Yawe na gumawa sa kanila na maging isang bayang banal na kaiba sa lahat.

Sa paghahambing ng mga Israelita sa kasaysayan nila at ng mga Kananeo, nauunawaan na nila ang sasabihin nang malinaw ni Pablo sa mga susunod na panahon: "Kung may nagtatanim sa sariling laman, sa laman din siya mag-aani ng kabulukan" (Gal 6:8). Nakaaakit ang kalayaang sekswal hangga't hindi pa napapansin ng tao ang pagtanda ng kanyang puso at ang kasinungalingan ng kanyang pananalita. Sa antas ng lipunan, nangangahulugan ang kalayaang sekswal

ng mag-asawang baog, mga taong hindi kayang maglaan ng sarili, at sa katagala'y ang kamatayan ng bayan.

Huwag ibigay ang iyong anak para sunugin (b. 21). Laganap din ito sa Kanaan. Kung saan mga likas na gawi ng tao ang naghahari, hindi iginagalang ang buhay. Ngunit ang bayan din naman ng Diyos ang siyang nakadiskubre sa halaga ng tao. Sapagkat maging sa pinakamagaling na mga grupo sa China noon ay nagkaroon ng kanibalismo. Sa karamihan sa mga bayan noong unang panahon, may karapatan ang ama na patayin ang bagong silang niyang anak. Hindi pa kasama rito ang pag-aalay ng mga tao bilang handog.

Isusuka rin kayo ng lupain (b. 28). Sa lupain ng Mga Pangako, kailangang mabuhay ang mga Israelita ayon sa mga batas ni Yawe. At kung hindi nila susundin ang mga ito'y mapapatapon sila. Isang tanda sa Biblia ang pananatiling ito sa lupang pangako. Tingnan lalo na ang Dt 8. Aalalahanin ito ni Pablo sa Gal 5:21.

bagay na ito, maging ang mga katutubo o mga dayuhang nakikipamayan sa inyo. ²⁷Alalahanin ninyo ang mga taong gumawa ng lahat ng ito, silang mga nauna sa inyo sa mga lupaing ito na nadungisan. ²⁸Kung dudungisan ninyo ang lupain, isusuka rin kayo nito tulad ng ginawa nito sa mga bansang nauna sa inyo. ²⁹Sinumang gumawa ng alinman sa mga kasuklam-suklam na bagay na ito ay hindi na mabubuhay sa kanyang bayan. ³⁰Sundin ninyo ang aking mga kautusan, at huwag makiisa sa alinman sa mga kasuklam-suklam na kaugaliang ginawa ng mga nauna sa inyo, upang hindi ninyo madungisan ang inyong sarili sa kanila. Ako si Yaweng Diyos ninyo.

19 ¹Kinausap ni Yawe si Moises, at sinabi: ²“Magsalita ka sa buong pamayanan ng mga anak ng Israel at sabihin sa kanila – Magpakabanal kayo sapagkat akong si Yaweng Diyos ninyo ay banal.

³Dapat iginalang ng bawat isa sa inyo ang kanyang ina at ama; at iginalang ninyo ang aking mga araw ng pahinga; ako si Yaweng Diyos ninyo.

⁴Huwag kayong dudulog sa mga diyus-diyusan o igagawa ang inyong sarili ng mga diyos na tinunaw na metal; ako si Yaweng Diyos ninyo.

⁵Kapag nag-aalay kayo kay Yawe ng handog sa mabuting pagsasamahan, ialay ninyo ito upang maging kalugud-lugod kayo. ⁶Kakanin iyon sa araw na inialay ninyo o sa susunod na araw. At kailangang sunugin ang anumang matitira sa ikatlong araw. ⁷Kung kakainin iyon

sa ikatlong araw, iyon ay di-malinis at hindi na kalugud-lugod. ⁸Pagbabayaran ng sinumang kumain niyon ang kanyang kasalanan, sapagkat nilapastangan niya ang isang bagay na banal kay Yawe at hindi na mabubuhay ang taong ito sa kanyang bayan.

Pagpapakatao sa araw-araw

• ⁹Sa paggapas mo ng ani sa iyong lupain, huwag mong gagapasin hanggang sa pinakadulo ng iyong bukirin o simutin pa ang mga pinaggapasan. ¹⁰Huwag mong sisimutin ang naiwang bunga sa iyong ubasan ni pupulutin ang mga nalaglag na ubas; pabayaanmona ang mga iyonsa mga dukha at sa mga dayuhan. Ako si Yaweng Diyos mo.

¹¹Huwag kayong magnanakaw o magsisinungaling o manlililalang sa isa't isa.

¹²Huwag kayong manunumpa nang walang katotohanan sa aking Pangalan, kalapastanganan iyon sa pangalan ng iyong Diyos; ako si Yawe.

¹³Huwag mong aapihin ang iyong kapwa o pagnanakawan iyon. Hindi maiiwan sa iyo hanggang sa susunod na araw ang suweldo ng arawang trabahador.

¹⁴Huwag mong alimurahin ang bingi o lagyan ng katitisan ang daan ng bulag, kundi magkaroong-pitagan sa inyong Diyos; ako si Yawe.

¹⁵Huwag mong baluktutin ang katarungan; huwag mong kikilingan ang dukha o yuyukuan ang malakas, maging makatarungan ka sa paghatol sa iyong kapwa.

• **19.9** Sa napakaraming batas na nagpapakita sa napakasinauna pang kalagayan ng bayan ng Diyos, namamangha tayo sa pagkakita natin dito ng mga kautusang nagtuturo ng mga saloobing tungo sa pagpapakatao na kadalasa'y kulang sa atin.

Kailangang bigyang-interpretasyon ang mga kautusang ito na ibinibigay sa isang bayan ng maliliit na magbubukid para maiakma sa kasalukuyang kalagayan ng ating buhay.

Itinuturo sa atin ng mga ito na hindi lubusan at walang hangganan ang “karapatan sa pag-aari”. At hinding-hindi ito maikakatwiran sa pang-aapi sa mga dukha o maidadahilan kaya para hindi sila tulungan. Iniaatas ang pagbibigay-atensyon sa ating mga kapatid para siguraduhing meron ang bawat isa ng kanyang kinakailangan para mabuhay.

Huwag kang maghiganti ngunit mahal in mo ang iyong kapwa tulad sa iyong sarili. Kalahi ang tinutukoy rito ng *kapwa*. Kailangan siyang mahal in at makipag-isa sa kanya sapagkat niyayakap ng Diyos sa iisang pag-ibig ang lahat ng miyembro ng kanyang bayan.

Nasa lahat ng relihiyon ang ganitong pakikipag-isa sa kababayan pero meron pa ring pagkamabalasik o pagkagalit sa dayuhan. Kapag nagsasalita si Jesus sa atin tungkol sa pagmamahal na hindi humihinto sa mga hangganan ng isang bayan (Lc 10:25; Mt 5:43), hindi ito simpleng pagpapalawak ng salitang “kapwa”: ito’y pagdiskubre ng isa pang relasyon na lampas sa pakikipag-isa na likas na ginagawa ng mga tao gayundin ng ilang hayop.

¹⁶Huwag mong siraan ang iyong kababayan, at huwag hangarin ang kamatayan ng iyong kapwa; ako si Yawe. ¹⁷Huwag kang magtanim ng galit sa iyong puso laban sa iyong kapatid; tahasan mo siyang pangaralan upang hindi makihati sa kanyang kasalanan.

¹⁸Huwag kayong maghiganti o magtanim ng sama ng loob sa inyong kababayan, kundi mahalín ninyo ang inyong kapwa tulad ng inyong sarili; ako si Yawe.

• ¹⁹Sundin ninyo ang aking mga kaugalian. Huwag mong palalahian ang iyong mga hayop sa hindi nito kauri. Huwag mong hahasikan ang iyong bukid ng dalawang klase ng binhi, at huwag magsusuot ng damit na yari sa dalawang magkaibang tela.

²⁰Kung makipagtalik ang isang lalaki sa isang aliping babaeng katipan ng ibang lalaki, at hindi pa ito natutubos o nabibigyang-kalayaan, magkakaroon ng kaparusahan. Ngunit hindi sila papatayin, sapagkat hindi pa malaya ang babae, ²¹subalit magdadala ang lalaki ng isang barakong tupa sa pintuan ng Toldang Tagpuan bilang hain para sa utang kay Yawe para sa kanya. ²²Isasagawa ng pari sa harap ni Yawe ang pagbabayad-sala para sa kanya sa barakong tupang hain para sa utang, at patatawarin ang nagawa niyang kasalanan.

²³Kapag nakapasok na kayo sa lupain at nakapagtanim na ng lahat ng uri ng punong nagbubunga, ituring ninyong di-malín ang mga bunga sa loob ng tatlong taon, at hindi dapat kainin. ²⁴Sa ikapat na taon, magiging banal ang lahat ng bunga, isang handog ng papuri kay Yawe. ²⁵Ngunit sa ikalimang taon, makakain na ninyo ang bunga, upang dumami ang bunga nito para sa inyo. Ako si Yaweng Diyos ninyo.

²⁶Huwag kayong kakain ng anuman sa ibabaw ng dugo, at huwag manghuhula o gagawa

ng astrolohiya. ²⁷Huwag kayong magpapagupit nang gupit-bao, o kortehan ang inyong balbas. ²⁸Huwag ninyong hihiwaan ang inyong katawan para sa mga patay o tatatuan ang inyong sarili. Ako si Yawe.

²⁹Huwag mong lapastanganin ang iyong anak na babae sa pagtutulak sa kanya na maging babaeng bayaran, kung hindi'y magpapabayad din sa iba ang lupain at mapupuno ng kasamaan. ³⁰Ipangilin ninyo ang aking mga Araw ng Pahinga, at igalang ang aking Santuwaryo. Ako si Yawe.

³¹Huwag kayong sasangguni sa mga midyum o espiritista sapagkat madudungisan nila kayo. Ako si Yaweng Diyos ninyo.

³²Tumayo ka sa harap ng matatanda, at igalang sila; pagpipitagan ito sa iyong Diyos. Ako si Yawe.

³³Sa pakikipamayan sa iyo ng isang dayuhan sa iyong lupain, huwag mo siyang aapihin. ³⁴Ituring ninyo siyang isa sa mga katutubong kasama ninyo. Mahalin mo siya tulad ng iyong sarili sapagkat kayo ay naging dayuhan din sa lupain ng Ehipto. Ako si Yaweng Diyos mo.

³⁵Huwag kayong magkakamali sa paghatol o sa pagsukat o pagtimbang o pagtakal. ³⁶Gumamit kayo ng mga timbangang husto sa timbang, panukat na husto sa sukat at takalang husto sa takal. Ako si Yaweng Diyos ninyo na naglabas sa inyo mula sa lupain ng Ehipto.

³⁷Sundin ninyo ang lahat ng aking pasya at lahat ng aking kaugalian, at isabuhay ang mga ito. Ako si Yawe.”

Ilang batas sa pagpaparusa

20 • ¹Sinabi ni Yawe kay Moises: ²“Sabihin mo sa mga Israelita: Kung may Israelita o dayuhang naninirahan sa Israel na magbigay ng kanyang anak sa Molek, siya'y papatayin. Babatuhin siya ng mga taumbayan. ³Haharapin korin ang taong iyon at aalisin ko siya sa kanyang bayan dahil sa pagbibigay niya ng kanyang supling sa Molek; dinungisan niya ang aking santuwaryo at nilapastangan ang aking banal na Pangalan.

• 19. Ipinagbabawal din ang iba't ibang kaugaliang katutubo sa mga paganong relihiyon. Bawal din ang mga espiritista at mga manghuhula, gaya ng nasa Dt 18:10.

Ituring ninyo ang dayuhan na isa sa mga katutubong kasama ninyo. Mapapansing kasama ng pagbabawal na makipamuhay sa mga paganong dayuhan, laging iniuutos ng Biblia ang pagrespeto sa dayuhang nakatira sa Israel. Gaya ng biyuda, ng ulila at ng dukha, pinakamahina rin ang dayuhan at kailangan siyang ipagsanggalang.

• **20.1** Iniisa-isa ng kabanatang ito ang mga parusa para sa naunang mga pagkakamali. May ilang kasong katarungan ng tao ang nagpaparusa. Sa iba nama'y may banta ng sumpa ng Diyos.

Tungkol sa mga tungkulin at pribilehiyo ng mga pari ang mga kabanata 21 at 22. Maaaring waring pawang panlabas lamang para sa atin ang lahat ng detalyeng ito at walang kinalaman sa tunay na kabanalang hinihingi ng tungkulin ng pari. Ngunit nagsisilbing aral nang panahong iyon ang mga kautusang ito at itinuturo pa rin ng mga ito sa atin kung gaano kabanal ang paglilingkod sa Panginoon.

⁴ Kahit na pagtakpan siya ng mga taumbayan at ayaw nilang makita ang pagbibigay niya ng kanyang supling sa Molek, at hindi nila siya patayin, ⁵ ako ang haharap sa kanya at sa buo niyang sambahayan. Aalisin ko siya sa kanyang bayan pati ang lahat ng sumunod sa kanya at nagbili ng sarili sa pagsunod sa Molek. ⁶ Kung may lalapit sa mga espiritista at mga manghuhula at magbibili ng sarili kasama nila, haharapin ko siya at aalisin sa kanyang bayan.

⁷ Magpakabanal kayo at maging banal sapagkat ako si Yaweng inyong Diyos. ⁸ Tuparin ninyo ang aking mga kautusan at isabuhay sapagkat akong si Yawe ang nagpapabanal sa inyo.

⁹ Patayin ang sinumang manumpa sa kanyang ama o ina; dahil sa pagsumpa niya sa kanyang ama o ina, siya ang mananagot sa kanyang kamatayan. ¹⁰ Kung may lalaking makiapid sa asawa ng kanyang kapwa, papatayin ang nakiapid pati ang babaeng nakiapid. ¹¹ Kung may sumiping sa asawa ng kanyang ama, inilantad niya ang kahubaran ng kanyang ama; papatayin ang sumiping pati ang babae, sila ang mananagot sa kanilang kamatayan. ¹² Kung may alaking sumiping sa kanyang manugang na babae, papatayin silang dalawa; nakagawa sila ng karumal-dumal na pagkakasala kaya sila ang mananagot sa kanilang kamatayan.

¹³ Kung may lalaking sumiping sa kapwa lalaki gaya ng pagsiping sa babae, nakagawa silang dalawa ng kasuklam-suklam na bagay; papatayin sila at sila ang mananagot sa kanilang kamatayan. ¹⁴ Kung may lalaking kumuha sa isang babae at sa ina nito, ito ay kabuktutan. Susunugin siya kasama nila at wala nang kabuktutan sa piling ninyo.

¹⁵ Kung may lalaking makipagtalik sa isang hayop, papatayin siya pati ang hayop. ¹⁶ Kung may babaeng lumapit sa isang hayop para makipagtalik, papatayin siya pati ang hayop. Papatayin sila at sila lamang ang mananagot sa kanilang kamatayan.

¹⁷ Kung may lalaking kumuha sa kanyang kapatid na babae na anak ng kanyang ama o ina, at inilantad niya ang kahubaran nito at nito ang kahubaran niya, ito ay kabuktutan. Hindi na sila mabubuhay sa kanilang bayan. Mananagot sa sariling kamatayan ang naglantad sa kahubaran ng kanyang kapatid na babae.

¹⁸ Kung may lalaking sumiping sa isang babaeng may regla, inilantad niya ang bukal ng dugo nito sa paglalantad niya sa kahubaran nito, pati na ng babae. Kaya aalisin sila sa kanilang bayan. ¹⁹ Huwag mong ilantad ang kahubaran

ng kapatid na babae ng iyong ina o ama; gaya ito ng paglalantad sa kahubaran ng mga ito; kapwa ninyo pananagutan ang inyong kasalanan. ²⁰ Kung may lalaking sumiping sa kanyang tiya, inilantad nito ang kahubaran ng kanyang tiyo. Mananagot sila sa kanilang kasalanan; maramatay silang walang anak. ²¹ May karumal-dumal na kasalanan ang kumuha sa asawa ng kanyang kapatid na lalaki; inilantad niya ang kahubaran ng kapatid na lalaki; hindi sila magkakaanak.

²² Tuparin ninyo ang lahat ng aking batas at kautusan at isabuhay, at baka kayo isuka ng lupaing pagdadalhan ko sa inyo upang doon manahan. ²³ Kaya huwag kayong mamuhay ayon sa mga pag-uugali ng bansang itinataboy ko sa harap ninyo sapagkat ginawa nila ang lahat ng ito at nasuklam ako sa kanila. ²⁴ Kaya sinabi ko sa inyo: Mapapasainyo ang kanilang lupaing ibinibigay ko sa inyo bilang pamana, isang lupaing dinadaluyan ng gatas at pulot-pukyutan.

Ako si Yaweng inyong Diyos ang siyang nagbukod sa inyo sa ibang mga bansa, ²⁵ kaya dapat din ninyong ibukod ang mga hayop na malinis sa mga di-malinis, at ang mga ibong malinis sa di-malinis, at huwag madungisan ng alinmang hayop o ibon o ng anumang gumagapang na kinapal sa lupa sapagkat ibinukod ko kayo sa mga ito. ²⁶ Maging banal kayo sa akin sapagkat banal ako, si Yawe, at ibinukod ko kayo sa ibang mga bansa upang maging akin.

²⁷ Patayin ang sinumang lalaki o babaeng espiritista o manghuhula. Babatuhin ang mga ito at sila ang mananagot sa kanilang kamatayan.”

21 ¹ Sinabi ni Yawe kay Moises: “Magsalita ka sa mga paring anak ni Aaron at sabihin sa kanila: Huwag ninyong gawing di-malinis ang sarili sa bangkay ng inyong mga kababayan, ² maliban sa malapit na kamag-anak: sa ina o ama, sa anak na lalaki o babae, o kapatid na lalaki. ³ Puwede rin kayong maging di-malinis nang dahil sa kapatid na babae na dalaga at walang asawa, at sa inyo umaasa. ⁴ Hindi dapat maging di-malinis ang pari dahil sa kamag-anakan ng kanyang asawa, at dungisan ang kanyang sarili.

⁵ Hindi ipaaahit ng pari ang kanyang ulo, ni gugupitin ang dulo ng kanyang balbas, o susugatan ang katawan. ⁶ Magiging banal sila sa kanilang Diyos, at hindi lalapastanganin ang pangalan ng kanilang Diyos; sila nga ang nag-aalay ng susunuging handog kay Yawe na pagkain ng kanilang Diyos kaya magiging banal sila.

⁷Hindi sila mag-aasawa ng babaeng bayaran o ginahasa o hiniwalayan ng asawa; sapagkat banal na siya sa kanyang Diyos. ⁸Ituring mo siyang banal sapagkat siya ang nag-aalay ng pagkain ng iyong Diyos. Ituring mo siyang banal dahil banal ako, si Yaweng nagpapabanal sa inyo.

⁹Kung anak na dalaga ng pari ang maging babaeng bayaran at lapastanganin ang sarili, nilapastangan din ang kanyang ama, kaya sunugin siya.

¹⁰Pagkasuot sa katangi-tanging mga damit, ang pinakadakila sa mga pari, na ang ulo ay binuhusan ng langis na pamahid, hindi niya ilulugay ang buhok o pupunitin ang kanyang damit. ¹¹Hindi siya lalapit sa anumang bangkay at maging di-malinis kahit na dahil sa kanyang ama o ina. ¹²Hindi siya lalabas ng santuwaryo ng kanyang Diyos at lalapastanganin iyon, sapagkat nasa kanya ang langis na pamahid ng kanyang Diyos na nagbukod sa kanya. Ako si Yawe.

¹³Birheng babae ang dapat na maging asawa niya. ¹⁴Hindi isang biyuda o babaeng hiniwalayan o ginahasa o babaeng bayaran kundi isang birheng mula sa sariling angkan. ¹⁵Huwag niyang lapastanganin ang kanyang lahi sa gitna ng kanyang sambayanan sapagkat akong si Yawe ang nagpapabanal sa kanya.”

¹⁶Nagsalita si Yawe kay Moses: ¹⁷“Sabihin mo kay Aaron: Walang sinuman sa iyong mga inapong may kapansanan sa alinmang salinlahing darating ang makapaglilingkod. Hindi siya lalapit para mag-alay ng pagkain ng kanyang Diyos. ¹⁸Walang sinumang may kapansanan ang makalalapit: bulag o pilay o may kulang sa katawan o may bahaging masama ang anyo ¹⁹o may bali sa paa o kamay, ²⁰o kuba o unano o may pilak sa mata, o may eksema o buni o nadurog na itlog.

²¹Hindi maiaalay ng sinumang may kapansanang inapo ni Aarong pari ang susunuging handog. Huwag lalapit para mag-alay ng pagkain ng kanyang Diyos ang may kapansanan. ²²Makakakain siya ng mga banal o kabanal-banalang bagay na pagkain ng kanyang Diyos. ²³Ngunit hindi siya makapapasok sa kurtina at lalapit sa altar dahil sa kanyang kapansanan. Huwag niyang lapastanganin ang aking mga santuwaryo, sapagkat akong si Yawe ang siyang nagpapabanal sa mga iyon.”

²⁴Kaya kinausap ni Moises si Aaron at ang mga anak nito at ang lahat ng Israelita.

22 ¹Nagsalita si Yawe kay Moises: ²“Sa bihin mo kay Aaron at sa kanyang mga anak ang tungkol sa panginilag sa mga banal na handog na itinalaga sa akin ng mga Israelita upang di nila malapastangan ang aking banal na Pangalan. Ako si Yawe.

³Sabihin mo sa kanila: Aalisin sa harap ko ang sinuman sa inyong inapo sa mga susunod na salinlahi na di-malinis na lumalapit sa mga banal na handog na itinalaga kay Yawe ng mga Israelita. Ako si Yawe.

⁴Hindi makakakain ng mga banal na handog na ito ang sinumang may ketong o may tulong inapo ni Aaron hanggang hindi siya nalilinis. Gayundin naman ang sinumang humipo sa taong naging di-malinis dahil sa paghipo sa isang bangkay, o dahil nilabasan ⁵o humipo sa alinmang kinapal na gumagapang o nagawang di-malinis ng taong di-malinis dahil sa kahit anumang dahilan. ⁶Ang sinumang humipo sa mga bagay na iyon ay magiging di-malinis hanggang hapon at hindi maaaring kumain ng mga bagay na banal hanggang hindi siya naliligo. ⁷Magiging malinis siya paglubog ng araw at makakakain ng mga banal na handog na kanyang pagkain.

⁸Hindi siya kakain ng anumang hayop na namatay o nilapa, at maging di-malinis dahil dito. Ako si Yawe.

⁹Tutuparin nila ang aking mga tuntunin at huwag silang magkasala sa bagay na ito, at baka mamatay sila sa kanilang paglapastangan. Ako si Yaweng nagpapabanal sa kanila.

¹⁰Hindi makakakain ng bagay na banal ang tagalabas; hindi makakakain ang nakikituloy sa pari, o ang utusan niya. ¹¹Ngunit makakakain ang aliping binili ng pari o ipinanganak sa kanyang bahay: makakakain sila ng kanyang pagkain.

¹²Hindi naman makakakain sa mga banal na handog ang anak na dalaga ng pari na nag-asawa sa di-pari. ¹³Subalit kung bumalik ang anak na babae ng pari sa bahay ng kanyang ama dahil nabiyuda o hiniwalayan at walang anak, makakakain siya ng pagkain ng kanyang ama gaya noong kabataan niya. Pero wala pa ring tagalabas na makakakain. ¹⁴Kung may disinasadyang nakakain ng banal na handog, ibibigay niya sa pari ang banal na handog na may dagdag na ikalimang bahagi ng halaga. ¹⁵Huwag nilang lapastanganin ang mga banal na bagay na abuloy ng mga Israelita kay Yawe, ¹⁶at huwag pabayaang magkasala ang mga ito sa pagkain ng banal na handog sapagkat sila

ang parurusahan. Ako si Yawe na siyang nagpapabanal ng mga bagay na iyon.”

¹⁷ Sinabi ni Yawe kay Moises: ¹⁸ “Magsalita ka kay Aaron at sa kanyang mga anak at sa lahat ng Israelita, at sabihin sa kanila: Kung may panata o kusang-loob na handog kay Yawe ang sinuman sa sambahayan ng Israel o sa mga dayuhan sa Israel, at gusto niyang ialay ang handog bilang susunuging handog, ¹⁹ walang kapintasang lalaking baka, tupa o kambing lamang ang magiging kalugud-lugod. ²⁰ Huwag kayong mag-aalay ng isang may kapintasan; hindi nga ito tatanggapin mula sa inyo.

²¹ Kung may panata o isang kusang-loob na handog ang isang tao at gusto niyang maghandog kay Yawe ng hain sa mabuting pagsasamahan mula sa bakahan o sa kawan, ang walang kapintasan at walang bahid na hayop lamang ang magiging kalugud-lugod. ²² Huwag ninyong ialay kay Yawe ang bulag o pilay o may hiwa o sugat o galis o kurikong. Huwag ninyong ilagay sa altar ang mga ito bilang handog na pinadaan sa apoy kay Yawe. ²³ Maiaalay mo bilang kusang-loob na handog ang baka o tupa na may labis o kulang na bahagi sa katawan ngunit hindi iyon matatanggap bilang pagtupad sa panata. ²⁴ Huwag ninyong ialay kay Yawe ang hayop na nabugbog o nadurog o naalis o naputol ang mga itlog. Huwag ninyo itong gawin sa inyong lupain. ²⁵ Huwag ninyong tatanggapin mula sa dayuhan ang paghahandog ng gayong mga hayop bilang pagkain ng inyong Diyos. Kapintasan nga ang kakulangan ng bahagi sa katawan ng mga ito at hindi na magiging kalugud-lugod mula sa inyo.”

²⁶ Sinabi ni Yawe kay Moises: ²⁷ “Kapag may ipinanganak na baka o tupa o kambing, pitong araw itong mapapasakanyang-ina, at mula lamang sa ikawalong araw saka ito matatanggap bilang handog na pinadaan sa apoy kay Yawe. ²⁸ Hindi parehong kakatayin sa iisang araw ang mag-inang baka o tupa.

²⁹ Sa pag-aalay ninyo kay Yawe ng hain ng pasasalamat, pag-ingatan ninyong maging kalugud-lugod kayo; ³⁰ kanin ninyo ito sa araw na iyon; wala kayong ititira dito para sa susunod na araw. Ako si Yawe. ³¹ Kaya tuparin ninyo at isabuhay ang aking mga utos. Ako si Yawe.

³² Huwag ninyong lapastanganin ang aking banal na Pangalan, at kikilalanin akong banal sa mga anak ng Israel. Ako nga si Yaweng nagpapabanal sa inyo ³³ at naglabas sa inyo mula sa lupain ng Ehipto upang maging Diyos ninyo. Ako si Yawe.

Mga taunang piyesta

23 • ¹ Sinabi ni Yawe kay Moises: ² “Magsalita ka sa mga anak ng Israel, at sabihin sa kanila: Tatawag kayo ng mga banal na pagtitipon sa mga takdang piyesta ni Yawe. Narito ang aking mga piyesta –

³ Pagkatapos ng anim na araw na trabaho, Araw ng ganap na Pahinga ang ikapitong araw, araw ng banal na pagtitipon, at hindi kayo gagawa ng anumang trabaho: ito ay araw ng pahinga kay Yawe sa lahat ng inyong bahay.

⁴ At ito naman ang mga takdang piyesta ni Yawe sa pagpapahayag ninyo ng mga banal na pagtitipon sa takdang panahon:

⁵ Sa pagtatakipsilim sa ikalabing-apat na araw ng unang buwan – ang Paskuwa ni Yawe. ⁶ At sa ikalabinlimang araw naman ng buwang iyon ang Piyesta ng Tinapay na Walang Lebadura sa karangalan ni Yawe. Tinapay na walang lebadura ang kakanin ninyo sa loob ng pitong araw.

⁷ Magkakaroon ng banal na pagtitipon sa unang araw at walang sinumang magtatrabaho. ⁸ Mag-aalay kayo ng sinunog na handog kay Yawe sa loob ng pitong araw, at magkakaroon kayo ng banal na pagtitipon sa ikapitong araw at walang sinumang magtatrabaho.”

• **23.1** Tinatalakay dito ang mga piyesta o “mga araw” ni Yawe. Nagtitipon ang bayan ng Diyos hindi lamang para ipagdiwang ang kanilang mga tuwa at lungkot: ang Diyos ang siyang tumatawag sa kanila para sa *kanyang* mga piyesta sa pamamagitan ng mga responsable sa kanyang Iglesya (alalahanin nating *ipinatawag na Pagtitipon* ang ibig sabihin ng *Iglesya*).

Ang araw ng lingguhang pahinga (*pahinga* ang ibig sabihin ng *sabbat* o *sabado* sa Hebreo) ang pinakauuna sa mga sagradong pakikipagtagpong ito sa Diyos (b. 3).

At pagkatapos nama’y ang tatlong malalaking piyesta ng Israel:

– Ang Sanlinggo ng Mga Tinapay na Walang Lebadura na nagsisimula sa Paskuwa at gumugunita sa Paglabas mula sa Ehipto (9-14).

– Ang Piyesta ng Pitong Sanlinggo o ng Pentekostes (na *ikalimampung Araw* ang kahulugan) na kaugnay ng pag-alaala sa Batas na ibinigay sa Sinai (15-21).

– Ang Piyesta ng Mga Kubol o mga tolda bilang pag-alaala sa mga taon sa disyerto (33-44).

Ang taunang Araw ng Pagbabayad-sala para humingi ng tawad para sa mga kasalanan ng bayan (26-32) ay ipinagdiriwang kasabay ng Bagong Taon sa loob ng ilang panahon, o kaya’y sa Piyesta ng Mga Kubol bago ito itinakda sa isang espesyal na araw.

Pag-aalay sa unang uhay

• ⁹ Kinausap ni Yawe si Moises, at sinabi:
¹⁰ “Kausapin mo ang mga anak ng Israel, at sabihin sa kanila: Pagpasok ninyo sa lupaing ibibigay ko sa inyo at ginagapas na ang ani nito, dadalhin ninyo sa pari ang isang bigkis, ang mga unang bunga ng inyong ani, ¹¹ at paindayog niyang iha-handog iyon sa harap ni Yawe upang maging kalugud-lugod kayo; ihahandog iyon ng pari kinabukasan ng Araw ng Pahinga.

¹² Sa araw na ihandog ninyo ang bigkis ng ani, mag-aalay kayo ng korderong walang kapintasan at isinilang nang taong iyon bilang sinunog na handog kay Yawe.

¹³ At kasama nito ang handog na butil na dalawang ikapung takal ng pinong harina na may halong langis – handog na pinaraan sa apoy para kay Yawe, at masarap ang amoy – at handog na inumin na isang litrong alak. ¹⁴ Huwag kayong kakain ng tinapay o butil na sinangag man o bagong ani hanggang sa araw na madala ninyo ang alay sa inyong Diyos. Ito ay kautusang panghabampanahon para sa lahat ng salinlahi sa buong bayan ninyo.

Ang Pentekostes

¹⁵ Bibilang kayo ng pitong sanlinggo matapos ang Araw ng Pahinga nang magdala kayo ng mga uhay na inihandog na paindayog. ¹⁶ At sa susunod na araw pagkaraan ng ikapitong sanlinggo, sa ikalimampung araw, mag-aalay kayo kay Yawe ng bagong pagkaing handog. ¹⁷ Magdadala kayo mula sa inyong mga tirahan ng dalawang tinapay na gawa sa tignalwang ikapu ng efa na pinong harina at nilutong may

lebadura para ihandog na paindayog. Unang bunga para kay Yawe ang mga ito. ¹⁸ Bukod sa tinapay, mag-aalay rin kayo ng pitong batang tupang walang kapintasan na tig-isang taong gulang, isang toro, at dalawang barakong tupa. At iaalay ang mga ito bilang susunuging handog na may kasamang butil na handog at mga inuming handog. At ito’y magiging handog na pinadaan sa apoy, amoy na kalugud-lugod kay Yawe.

¹⁹ Mag-aalay rin kayo ng isang barakong kambing bilang hain para sa kasalanan, at ng dalawang tupang tig-isang taong gulang bilang hain sa mabuting pagsasamahan. ²⁰ Iindayog ng pari sa harap ni Yawe ang mga ito pati ang tinapay at ang dalawang batang tupa. Magiging banal kay Yawe ang mga ito, at mapapasapari. ²¹ Idedeklara ninyo sa araw ding iyon ang isang pagtitipon at magkakaroon kayo ng isang banal na kapulungan. Huwag kayong gagawa ng anumang trabaho ng manggagawa. Ito’y magiging isang palagiang kaugalian sa inyo sa lahat ng salinlahi saanman kayo manirahan.

²² Sa paggapas ng ani sa inyong lupain, huwag ninyong sairin hanggang sa pinakagilid ng bukid, ni pulutin ang mga nalaglag na trigo. Iwan mo sa dukha at sa dayuhan ang mga ito. Ako si Yaweng inyong Diyos.”

²³ Nagsalita si Yawe kay Moises: ²⁴ “Sabihin mo sa mga Israelita: Sa unang araw ng ikapitong buwan, ipagdiriwang ninyo ang Dakilang Araw ng Pahinga sa tunog ng trumpeta at banal na kapulungan. ²⁵ Huwag kayong gagawa ng anumang trabaho ng manggagawa. At mag-aalay kayo kay Yawe ng isang handog na pinadaan sa apoy.”

²⁶ Nagsalita si Yawe kay Moises: ²⁷ “Sa ikasampung araw naman ng buwang ito ninyo ipagdiriwang ang Pagpapatawad. Magkakaroon kayo ng banal na pagtitipon, magsasakripisyo kayo at mag-aalay kay Yawe ng isang handog na pinadaan sa apoy. ²⁸ Huwag kayong gagawa ng anumang trabaho ng manggagawa sa araw

• 9. Binibigyang-pansin natin ang pag-aalay ng unang uhay na ginagawa sa Piyesta ng Tinapay na Walang Lebadura na siyang simula ng panahon ng anihan.

Hindi nangangailangan ng anuman ang Diyos. Kung may hinihingi man siya sa atin, ito ay dahilan sa kailangan nating magbigay mula sa ating sarili para maging mga tunay na tao. Walang piyesta ni pinagsasaluhang ligaya ni pusong napagiginhawa kung walang anumang iniaalay.

Ang *ikapu* o ikapung bahagi ng mga bungang inialay sa Diyos at pagkain ng mga Levita at ng mga dukha ay kayamanang espirituwal para sa bayan ng Biblia.

Sa maraming iglesia o mga grupong Kristiyano, ibinibigay ng mga miyembro ng pamayanan ang ikapu ng kanilang kita: walang sinuman, maging sa mahihirap na bansa, ang naging mas mahirap.

Ang unang uhay na iniaalay sa Diyos ay nangangahulugan din ng unang minuto ng maghaponing trabaho na ibinibigay sa kanya, ng unang bawas sa sambuwan na ginagawa para tulungan ang kasamang nangangailangan, ng unang sandali ng pahinga na magkasamang ibinibigay ng mag-asawa sa Pangi-noon, ng pakikipagtulungan ng bawat mananam-palataya sa kanyang Iglesia para maging malaya ito sa harap ng mga makapangyarihan.

na ito sapagkat ito'y Araw ng Pagpapatawad upang humingi ng tawad sa harap ni Yaweng inyong Diyos.

²⁹Aalisin sa kanyang angkan ang sinumang di magsakripisyo sa araw na ito, ³⁰at lilipulin ko sa kanyang bayan ang sinumang gumawa sa araw na iyon. ³¹Huwag kayong gagawa ng anumang trabaho, isa itong kautusang panghabampanahon sa inyong mga salinlahi saanman kayo manahan. ³²Magiging isang Dakilang Araw ng Pahinga ito sa inyo; magsasakripisyo kayo mula sa hapon ng ikasiyam na araw ng buwan hanggang sa susunod na hapon, at magpapahinga sa pahingang ito."

³³Nagsalita si Yawe kay Moises: ³⁴"Sabihin mo sa mga Israelita: Sa ikalabinlimang araw ng buwang ito, pitong araw ninyong ipagdiriwang kay Yawe ang Piyesta ng mga Kubol. ³⁵Magkakaroon kayo ng banal na pagtitipon sa unang araw, at huwag kayong gagawa ng anumang trabaho ng manggagawa. ³⁶Pitong araw kayong mag-aalay ng handog na pinadaan sa apoy kay Yawe, at sa ikawalong araw ay magkakaroon kayo ng isang banal na pagtitipon at mag-aalay ng handog na pinadaan sa apoy kay Yawe. May pagtitipon kayo, kaya huwag kayong gagawa ng anumang trabaho ng manggagawa.

³⁷Ito nga ang mga piyesta ni Yawe na ipagdiriwang ninyo sa mga banal na pagtitipon para mag-alay kay Yawe ng handog na pinadaan sa apoy, ng susunuging handog at handog na butil, ng hain, at mga inuming handog, gaya ng nababagay sa bawat araw.

³⁸Bukod pa ang mga iyon sa mga Araw ng Pahinga ni Yawe, sa inyong mga kaloob, mga panata, mga kusang-loob na handog na inaalay ninyo kay Yawe.

³⁹Sa ikalabinlimang araw naman ng ikapitong buwan, sa pag-iipon ng mga bunga ng bukid, pitong araw ninyong ipagdiriwang ang piyesta ni Yawe. Magiging Dakilang Araw ng Pahinga ang una at ikawalong araw. ⁴⁰Mangukuha kayo sa unang araw ng mga bunga ng limon, ng mga palma, ng mga sanga ng malalagong punungkahoy at ng mga tibig sa labi ng batis, at pitong araw kayong magagalak sa harap ni Yaweng inyong Diyos. ⁴¹Pitong araw ninyong ipagdiriwang taun-taon ang piyestang ito kay Yawe. Panghabampanahong kautusan

ito. Ipagdiriwang ninyo ito sa ikapitong buwan ng taon. ⁴²Sa mga kubol kayo maninirahan sa loob ng pitong araw. Sa mga kubol maninirahan ang lahat ng taga-Israel ⁴³para malaman ng inyong mga inapo na matapos kong ilabas mula sa lupain ng Ehipto ang mga Israelita ay pinatira ko sila sa mga kubol. Ako si Yaweng inyong Diyos."

⁴⁴Kaya itinuro ni Moises sa mga anak ng Israel ang mga piyesta ni Yawe.

24 ¹Nagsalita si Yawe kay Moises: ²"Iutos mo sa mga Israelita na magdala sa iyo ng purong langis ng dinurog na mga olibo para sa ilawan upang laging may ningas ang mga ilaw. ³Sa Toldang Tagpuan ito ihahanda ni Aaron sa labas ng kurtinang nasa harap ng Pahayag upang laging magningas sa harap ni Yawe mula hapon hanggang umaga. Panghabampanahong kautusan ito sa inyong mga salinlahi. ⁴Ihahanda niya ang mga ilawan sa kandelabrang lantay na ginto upang laging magningas sa harap ni Yawe.

⁵Kukuha ka ng pinong harina at magluluto ng labindalawang tinapay na tigalwang ikapu ng efa. ⁶Iaayos mo ang mga ito sa dalawang hanay, anim sa bawat hanay, sa lantay na gintong mesa sa harap ni Yawe. ⁷Lalagyan mo ng purong insenso ang bawat hanay bilang pag-alaala, isang handog na pinadaan sa apoy kay Yawe.

⁸Tuwing Araw ng Pahinga ilalagay ang mga tinapay na iyon sa harap ni Yawe sa ngalan ng mga Israelita magpakailanman; ito'y isang walang hanggang tipan. ⁹Para kay Aaron at sa kanyang mga anak ang mga iyon, at kakanin nila ang mga iyon sa isang banal na lugar, dahil kabanal-banalan ngang pagkain ang mga iyon kaysa ibang mga handog na pinadaan sa apoy kay Yawe. Panghabampanahong kautusan ito."

Paglapastangan o pag-insulto sa Diyos

¹⁰May anak ng isang inang Israelita at amang Ehipsiyo. ¹¹Ininsulto at sinumpa ng nasabing anak ng Israelita (na Selomit ang pangalan at anak na babae ni Dibri sa tribu ng Dan) ang Pangalan. Kaya dinala siya kay Moises ¹²at ipinabilanggo hanggang maipahayag ang pasya ni Yawe.

¹³At sinabi ni Yawe kay Moises: ¹⁴"Ilabas mo ng kampo ang nanlait at pagkapatong sa kanya

• **24.17** *Mata sa mata.* Inilalahad sa 24:19 ang tinatawag na "Batas ng Talion" o Pagganti. Parang malupit ang batas na ito. Waring tinatanggap nito na normal lamang ang paghihiganti. Ngunit sa totoo'y hangad nitong limitahan ang isang napakarahas na simbuho ng damdamin gaya ng galit at ng pagnanais na

gumanti. Kaya itinatakda ng batas na ito na puwede lamang saktan ang kalaban katumbas ng perwisyong nagawa nito: *mata sa mata, ngipin sa ngipin.* Isa itong paraan ng pagsisibilisa sa mga taong napakalayo pa sa pagiging Kristiyano. Isang bagay na bagungbago ang pagpapatawad ayon sa ipinangaral ni Kristo.

ng mga kamay ng lahat ng nakarinig sa kanya, batuhin siya ng buong pamayanan. ¹⁵At saka mo sabihin sa mga Israelita: Mananagot sa kanyang kasalanan ang sinumang sumumpa sa kanyang Diyos. ¹⁶Papatayin ang sinumang uminsulto sa Ngalan ni Yawe. Babatuhin siya ng buong pamayanan; papatayin ang sinumang uminsulto, dayuhan man o katutubo.

Ang batas ng pagganti

• ¹⁷Papatayin ang taong nakamatay.

¹⁸Papalitan ng pumatay ang hayop na kanyang pinatay – buhay kapalit ng buhay. ¹⁹Kung may manakit sa kanyang kapwa, sasaktan din ito gaya ng kanyang ginawa. ²⁰Bali sa bali, mata sa mata, ngipin sa ngipin! Ang ginawa niya sa iba ay gagawin din sa kanya. ²¹Papalitan ng pumatay ang hayop na kanyang pinatay pero papatayin ang makamatay ng tao.

²²lisa lamang ang paghatol ninyo sa dayuhan at katutubo. Ako si Yaweng inyong Diyos.”

²³Matapos itong sabihin ni Moises sa mga Israelita, inilabas nila ng kampo ang taong nang-insulto at binato siya; kaya tinupad nila ang iniutos ni Yawe kay Moises.

Taon ng Pahinga at Magandang Pahayag

25 • ¹Kinausap ni Yawe si Moises sa Bundok Sinai: ²“Kausapin mo ang mga Israelita, at sabihin sa kanila: Pagpasok ninyo sa lupaing ibibigay ko sa inyo, magpapahinga ang lupa para kay Yawe tuwing ikapitong taon. ³Sa loob ng anim na taon, maghahasik ka sa iyong

bukirin, puputulan ang iyong ubasan at aanihin ang bunga; ⁴ngunit sa ikapitong taon, o taon ng pahinga o sabbat kay Yawe, magpapahinga ang lupa. Huwag kang maghahasik sa iyong bukirin, o puputulan ang iyong ubasan; ⁵huwag mong kukunin ang kusang sumibol pagkaani o pipitasin ang bunga ng iyong ubasang hindi inalagaan.

Ito ang magiging taon ng pahinga para sa lupa, ⁶ngunit magsisilbing pagkain mo at ng iyong mga alipin, ng iyong upahang trabahador at ng dayuhang nakikipanirahan sa iyo ang anumang ibunga niyon. ⁷Ang bunga niyon ang magbibigay rin ng pagkain sa iyong hayupan pati na sa mababangis na hayop sa iyong lupain.

⁸Pagkatapos ng pitong sabbat ng mga taon, pitong tigpipitong taon o pitong linggo ng mga taon, kayat apatnapu't siyam na taong lahat, ⁹sa ikasampung araw ng ikapitong buwan, patutunugin ang trumpeta sa lahat ng lugar. Sa Araw na ito ng Pagbabayad-sala, patutunugin ang trumpeta sa buong lupain. ¹⁰Pabalin ang ikalimampung taon at ipahayag ang pagpapalaya sa buong lupain para sa lahat ng naririto. Ito ang magiging Taon ng Magandang Pahayag para sa inyo sapagkat mababawi ng bawat isa ang kanyang

• **25.1** Kailangan ding magpahinga ang lupa. Alam natin kung paanong maraming lupa sa kasalukuyan ang “pagod na pagod” na’t said na ang yaman sa di-wastong pagsasaka. Gusto ng taong umani nang umani nang mas marami. Pinipilit nitong mamunga ang lupa nang higit pa sa kaya nitong ibigay. At ngayo’y pinipilit niya pati na ang makinarya, ang kanyang mga trabahador, at maging sarili niyang kalusugan: minimaltrato niya ang lahat pati na ang kanyang sarili dahil kulang siya ng tiwala sa Diyos.

Iniuutos ng Diyos na papagpahingahin ang lupa. Sumasapit tuwing pitong taon *ang taon ng sabbat* (o ng pahinga) gaya ng sabbat o araw ng pahinga na sumasapit tuwing pitong araw. Bukod sa pagiging kapaki-pakinabang ng taong ito ng sabbat para sa kasaganaan ng bukid, binibigyan pa rin nito ng panahon ang mga Israelita para maitalaga ang sarili sa mga gawaing panrelihiyon, pangkultura o pampamayanan. Nirendahan nito ang nag-aapoy na determinasyong ilaan ang sarili sa pagtatrabaho na nauwi sa ganap na pagiging asiwa ng tao sa sarili.

Kung natatapat sa panahon ng pagdarahop ang

taong ito, o pagkatapos kaya ng isang pananalakay, mauunawaan nating isang napakalaking sakripisyo ang pagsunod sa atas na ito (tingnan 1 Mac 6:49). Subalit ang Diyos mismo ang nangangakong tutulong sa mga tutupad nito nang may pananampalataya (23:30), na isang pagpapauna sa sinasabi ng Ebanghelyo sa Mateo 6:23.

Ipinagdiriwang naman *ang Taon ng Magandang Pahayag* tuwing limampung taon: mas sagrado pa ang halaga nito. Taon ng Magandang Pahayag dahil hinihipan ang *sungay* (o *yobel* sa wikang Hebreo) para ipahayag ang banal na taong naturan. Sa taong ito kinakailangang palayain ang lahat ng alipin at isauli ang mga nakasanlang bukirin at bahay sa mga may-ari ng mga ito nang di pinagbabayad.

Ang garantiyang ito ng di-naisasaling pamana na ibinibigay sa mga dukha at sawimpalad, ay nagpapatibay sa paggalang sa pagkatao. Ipinahahayag ito sa balangkas ng lipunang nasa pangkabukirang yugto pa lamang, pero ang diwang nagpapasigla rito ang lagi nating dapat itaguyod. Ang pagbagsak ng sistemang sosyalista ay nagbigay lamang ng monopolyo sa

ari-arian at uuwi sa kanya-kanyang angkan. ¹¹ Sa ikalimampung taong ito, ang inyong Taon ng Magandang Pahayag, huwag kang maghahasik o mangunguha ng kusang sumibol pagkaani o mami-mitas ng bunga sa ubasang hindi inalagaan, ¹² sapagkat magiging banal para sa inyo ang taong ito ng Magandang Pahayag, at kakanin mo ang kusang ibubunga ng bukiring hindi binungkal.

¹³ Sa taong ito ng Magandang Pahayag, mababawi ng bawat isa sa inyo ang kanyang ari-arian. ¹⁴ Sa pagtitinda mo o pagbili ng anuman sa iyong kapwa, huwag kayong manlamang sa isa't isa. ¹⁵ Bibili ka sa iyong kababayan ayon sa bilang ng mga taong lumipas pagkatapos ng Magandang Pahayag, at pagbibilhan ka naman niya batay naman sa bilang ng mga taong nalalabi bago mag-ani. ¹⁶ Kung marami ang mga taon, tataasan mo ang presyo; at kung kakaunti naman ang mga taon, bababaan mo ang presyo, sapagkat ang bilang ng ani ang talagang ipinagbibili niya sa iyo.

¹⁷ Kaya huwag kayong manlamang sa isa't isa, kundi magkaroon-pitagan sa iyong Diyos, sapagkat ako si Yaweng Diyos mo. ¹⁸ Gawin ninyo ang aking mga kaugalian at sundin ang aking mga pasya, at mabubuhay kayo nang matiwasay sa lupain. ¹⁹ At ipagkakaloob ng lupa ang mga bunga nito, at kakain kayo hanggang mabusog, at mabubuhay nang panatag.

²⁰ Ngunit kung itatanong mo – Ano ang aming kakanin sa ikapitong taon kung

hindi kami maghahasik o mag-aani? – ²¹ ipadadala ko sa inyo ang aking pagpapala sa ikanim na taon, at ito'y magbubunga nang sapat para sa tatlong taon. ²² Kaya sa ikawalong taon, ang matitira sa dating ani ang magbibigay sa inyo ng panghasik at pagkain hanggang sumapit ang anihan sa ikasiyam na taon.

²³ Hindi maipagbibili nang panghabampanahon ang lupa sapagkat ang lupa ay akin, at kayo ay mga dayuhan at panauhin ko lamang.

²⁴ Maaaring tubusin ang lupa sa buong lupaing sakop ninyo. ²⁵ Kung maghirap ang iyong kababayan at ipinagbili niya ang kanyang ari-arian, tutubusin ng pinakamalapit niyang kamag-anak ang ipinagbili niya.

²⁶ Kung wala naman siyang kamag-anak na tutubos nito para sa kanya, kundi siya mismo ang magkaroon ng sapat na pantubos, ²⁷ kukuwentahin niya ang halaga para sa mga taon mula nang ipagbili niya iyon, at babayaran sa kanyang pinagbilhan ang halagang para sa nalalabi pang mga taon, at sa gayon niya mababawi ang kanyang ari-arian. ²⁸ Ngunit kung hindi naman siya magkaroon ng sapat na pantubos, mananatili ang ipinagbiling ari-arian sa nakabili hanggang sa Taon ng Magandang Pahayag kung kailan isasauli iyon sa dating mayari.

²⁹ Sa ganito ring paraan, kung may magbenta ng bahay na nasa napapaderang lunsod, may karapatan siyang tubusin iyon sa loob ng isang

walang-habas na liberalismo. At ang liberalisasyon ng palitan, na dogma ng ilang nakapangyayaring bansa, ay nagbunga lamang ng pagpaparami pa sa milyun-milyon nang dukha na inalisan ng hanapbuhay at yaman ng bansa – sa pamamagitan ng mga pangako, siyempre, ng magandang kinabukasan para sa kanilang mga apo sa tuhod.

Ang lupa ay akin (23). Subukan mo ngang sabihin ito sa mga hasendero o kahit na sa isang maliit na mayari ng lupa! Hindi nangangahulugan na hindi gaanong nakakaeskandalo ang pahayag na ito noong panahong isulat ito. Pero ano ngayon ang sasabihin ng mga may gustong iakma ang pananampalatayang Kristiyano sa isang sekularisadong daigdig?

Kayo'y mga dayuhan at panauhin ko lamang dito. Ipinagmamalaki ng mga bayang nasa paligid ng Israel ang pagkakatira nila sa iisang lupain at pagmamay-ari nila nito mula pa nang likhain ang mundo. Subalit para sa Israelita, ang lupa ay isang pamanang tinanggap niya kay Yawe. Sa mahahabang kabanata ng Deuteronomio at Josue na nagsasalaysay sa pag-sakop at paghahati sa Lupang Banal, lagi itong tinutukoy bilang *pamana*. Ito ang pamanang ibinibigay ni Yawe sa mga tribu ng kanyang bayan. Kayat sa mga tribung iyon ang lupa. At bukod sa personal na pagmamay-ari sa lupa, may mga lupa pa ring pag-aari ng pamayanan na pana-panahong hinahati at ipinagamahagi.

taon mula sa araw ng pagbibilihan. ³⁰ Kung hindi iyon matubos sa loob ng isang taon, ang bahay sa napapaderang lunsod ay magiging ari-arian na ng bumili at ng kanyang mga inapo sa habampanahon, at hindi ito isasauli sa Taon ng Magandang Pahayag. ³¹ Ang mga bahay sa mga kanayunang hindi napapaderan ay ipinalalagay na mga bukirin, kaya maaaring tubusin ang mga ito, at isasauli sa Taon ng Magandang Pahayag.

³² Sa mga lunsod naman ng mga Levita, may palagian silang karapatang tubusin ang mga bahay na kanilang ari-arian. ³³ Ang bahay na ipinagbili na nasa kanilang lunsod ay ibabalik sa panahon ng Magandang Pahayag, sapagkat ang mga bahay sa mga lunsod ng mga Levita ay mga ari-arian nila sa piling ng mga Israelita. ³⁴ Hindi rin maipagbibili ang bukirin na nasa kanilang mga lunsod: ari-arian nila ang mga iyon sa habampanahon.

Paano magpapahiram sa kapwa

• ³⁵ Kung maghirap ang iyong kababayan at hindi na niya maharap ang sitwasyon, tulungan mo siya tulad ng pagtulong mo sa dayuhan at panauhin upang mabuhay siya nang dahil sa iyo. ³⁶ Huwag mo siyang pagtutubuan, kundi magkaroon ka ng pitagan sa iyong Diyos upang patuloy na mabuhay sa piling mo ang iyong kababayan. ³⁷ Huwag mo siyang pagtutubuan kapag pinahirap mo siya ng pilak o pagkain. ³⁸ Ako si Yaweng Diyos ninyo na naglabas sa inyo mula sa lupain ng Ehipto upang ibigay sa inyo ang lupain ng mga Kanaan, at maging Diyos ninyo.

³⁹ Kung maghirap ang iyong kapwa at ipagbili ang sarili sa iyo, huwag mo siyang

pagtatrabahuhin bilang alipin, ⁴⁰ ngunit ituring mo siya bilang upahang trabahador o dayuhan, at magtatrabaho siya sa iyo hanggang sa Taon ng Magandang Pahayag.

⁴¹ Saka siya aalis, kasama ang kanyang mga anak, at uuwi sa sariling angkan at sa ari-arian ng kanyang mga ninuno. ⁴² Sapagkat mga katulong ko sila na inilabas ko mula sa lupain ng Ehipto at hindi sila dapat ipagbili bilang mga alipin.

⁴³ Huwag mo siyang pagmalupitan, kundi magkaroon ka ng pitagan sa iyong Diyos.

⁴⁴ Tungkol naman sa mga aliping lalaki at babae, sa mga bansang nakapaligid sa inyo ninyo sila bibilhin. ⁴⁵ Makabibili rin kayo mula sa mga dayuhang nakikipamayan sa inyo o mula sa kanilang mga kaanak na ipinanganak sa inyong lupain – maaaring maging ari-arian ninyo ang mga ito. ⁴⁶ At maipamamana ninyo sila sa inyong mga anak, at magagawa silang alipin habambuhay. Ngunit hindi ninyo dapat pagmalupitan ang inyong mga kapwa-Israelita.

⁴⁷ Kapag ang isang dayuhan o pansamantalang nakikipamayan ay yumaman, at isa sa iyong kababayan ay maghirap at kailangang ipagbili ang sarili sa dayuhang nakikipamayan sa inyo o sa kaanak ng dayuhan, ⁴⁸ may karapatan pa rin siyang matubos. Maaari siyang tubusin ng isa sa kanyang mga kapatid, ⁴⁹ o ng kanyang tiyo o anak ng kanyang tiyo o isang malapit na kamag-anak. ⁵⁰ Kung yumaman siya, siya mismo ang tutubos sa kanyang sarili. Tutuusin niya at ng nakabili sa kanya ang bilang ng taon mula sa taon ng pagkakabili sa kanya hanggang sa Taon ng Magandang Pahayag, at ibabatay ang halaga sa suweldo ng arawang

• 35. Mga paring Judio na may dakilang hangarin ang sumulat sa mga talatang ito ngunit sa loob ng isang sinaunang ekonomiya na wala na sa ngayon. Nagdulot ito ng maraming pag-aalinlangan at pagtanggì mula sa ika-12 hanggang ika-15 dantaon pagkarating ni Kristo, nang mangailangan ng kapital ang paglawak ng kalakalan. Maraming Kristiyano ang tumangging makilahok sa sistema dahil sa mga pagbabawal na ito; ang mga Judio naman, nang makita nilang pinahihintulutan sila ng mga pahinang ito na magpautang nang may patubo sa mga pagano (para sa kanila: mga Kristiyano), naging mga bangkero sila ng mundong Kristiyano. "Huwag magpautang nang may patubo." Ganito ang batas ng pakikipag-isa at pag-ibig pangkapatiran. Pero

nagbigay ng isa pang usapin ang pagdating ng dambuhalang negosyo at industriya: kailangang magka-"interes" ang mga mamumuhunan at hikayat silang magpautang ng kinakailangang pondo. Nakikita natin dito, tulad sa marami pang ibang katunayang pantao, na nakaugnay ang bawat batas sa isang partikular na panahon at pamumuhay. Kailangang imbentuhin ng bawat salinlahi ang pamumuhay nito, ang katapatan nito sa Salita ng Diyos. Kaya nga, sa Biblia, sa pag-aaral nating ng mga batas na may kinalaman sa isang partikular na problema, may nakikita tayong ebolusyon ng isang teksto tungo sa isa pang teksto, sa katunaya'y, ng isang epoka tungo sa isa pa (tingnan Ex 21:2-11; Lev 25:39-43; Dt 15:12-18).

trabahador para sa gayong bilang ng mga taon.

⁵¹ Kung marami pang taon ang nalalabi, babayaran niya ang nalalabi pang panahon batay sa halagang ibinayad para sa kanya. ⁵² Kung ilang taon na lamang ang nalalabi para sa Taon ng Magandang Pahayag, kukuwentahin niya ang halaga at babayaran ito batay sa nalalabi. ⁵³ Ituturing siyang katulong na inuupahan taontaon, at tiyakin mong hindi siya pagmamalupitan ng kanyang amo.

⁵⁴ Kung hindi siya matutubos sa alinman sa mga paraang ito, palalayain siya at ang kanyang mga anak sa Taon ng Magandang Pahayag.

⁵⁵ Sapagkat mga katulong ko ang mga anak ng Israel; sila ang aking mga katulong na inilabas ko mula sa lupain ng Ehipto. Ako si Yaweng Diyos ninyo.”

26 ¹ “Huwag kayong gagawa ng mga diyus-diyusan para sa inyong sarili o magtatayo ng mga estatwa o sagradong haligi o inukit na bato sa inyong lupain upang yumuko sa harap ng mga ito, sapagkat ako si Yaweng Diyos ninyo.

² Ipangilin ninyo ang aking mga Araw ng Pahinga at igalang ang aking santuwaryo. Ako si Yawe.

Mga pangako ng Diyos

• ³ Kung lalakad kayo ayon sa aking mga kaugalian at susundin ang aking mga utos, at isasabuhay ang mga ito, ⁴ bibigyan ko kayo ng ulan sa panahon nito at magbubunga ang lupa at ang mga punungkahoy sa bukid; ⁵ tatagal hanggang sa pamimitas ang panahon ng paggiik, at ang pamimitas hanggang paghahasik. Kakain kayo hanggang gusto ninyo, at mabubuhay nang matiwasay sa inyong lupain.

• **26.3** Isang batas ng buhay ang Batas ng Diyos. Sa pagbale-wala rito ng tao, sarili niya mismo ang kanyang sinisira. Katarungan, kabutihan, pagrespeto sa buhay ang hinihingi rito ng Diyos sa kanyang bayan. Nakapagtatakda ng ganito ang Diyos sapagkat bibigyang-matwid ng mga pangyayari ang kanyang salita: walang-mintis ang kanyang mga pangako sa paghahatid ng mga pagpapala o kapahamakan.

Sinulat sa panahon ng Pagkatapon ang wakas ng kabanatang ito, Inilalarawan nito ang patuloy na pagkabalok ng bayang Judio bago sila ipinatapon. Parang “parusa ng Diyos” ang pagkawasak na ito, pero bunga rin ito ng kanilang mga pagkakamali. Sapagkat sariling libingan ang hinuhukay ng anumang

⁶ Bibigyan ko ng kapayapaan ang inyong lupain, at mahihiga kayo nang walang pinangangambahan. Papawiin ko sa lupain ang mababangis na mga hayop at di ko padadaanin ang tabak sa inyong lupain. ⁷ Hahabulin ninyo ang inyong mga kaaway at mabubuwal sila sa harap ng inyong tabak; ⁸ lima sa inyo ang tutugis sa sandaan sa kanila, at sandaan naman sa inyo sa sampung libo sa kanila, at mabubuwal sila sa inyong tabak sa harap ninyo.

⁹ Haharap ako sa inyo at gagawin kayong mabunga, at pararamihin ko kayo at pagtitibayin ko ang aking tipan sa inyo.

¹⁰ Kinakain pa ninyo ang dating ani ay kailangang ilabas na ninyo ang naka-imbak upang may paglagyan sa bago.

¹¹ Ilalagay ko ang aking Tirahan sa piling ninyo at hindi ako magsasawa sa inyo. ¹² Lalakad ako sa inyong piling; ako ang magiging Diyos ninyo at kayo naman ang magiging bayan ko. ¹³ Ako si Yaweng Diyos ninyo na naglabas sa inyo mula sa Ehipto upang hindi na nila maging alipin. Winasak ko na ang halang ng inyong mga pamatok upang makalakad kayo nang tuwid.

Mga sumpa

¹⁴ Ngunit kung hindi kayo makikinig sa akin at hindi tutuparin ang lahat ng utos na ito, ¹⁵ kung pagsasawaan ninyo ang aking mga kaugalian, at kasusuklaman ang aking mga kautusan, at tatanggap isagawa ang lahat kong utos, at sisirain ang aking pakikipagtipan, ¹⁶ ito naman ang aking gagawin: padadalhan ko kayo ng

lipunang bumabale-wala sa mga pundasyon ng isang moral na pamumuhay.

Pinaghahambing ng kabanatang ito ang kapayapaan at pagiging mabunga at ang kawalang-seguridad, at pagkakahati-hati ng mga ayaw makinig sa Diyos:

– nanganganak ng karahasan ang kawalang-katarungan,

– pinanghihina ng kaluwagan sa sex ang diwa ng pagsasakripisyo,

– sinasayang ang yaman ng bansa sa luho at mga puwersa ng paniniil,

Hanggang sa *kainin* ng bayang ito *ang laman ng kanilang mga anak*.

sindak, tuberkulosis at lagnat na magpapalabo sa inyong mga mata at sasaid sa inyong buhay. Walang mangyayari sa inyong paghahasik sapagkat kakanin ito ng inyong mga kaaway.

¹⁷Haharapin ko kayo hanggang malupig kayo ng inyong mga kalaban. Ang mga namu-muhi sa inyo ang maghahari sa inyo, at tatakas kayo bagamat walang tumutugis sa inyo.

¹⁸Kung pagkatapos ng lahat ng ito ay hindi pa rin kayo makikinig sa akin, makapitong beses ko pa kayong parurusahan sa inyong mga kasalanan. ¹⁹Wawasakin ko ang inyong kapangyarihan at kayabangan; gagawin kong parang bakal ang langit at parang tanso ang lupa para sa inyo. ²⁰Mawawalang-kabuluhan ang inyong pagpapagal; hindi magbubunga ang inyong lupa pati ang inyong mga punungkahoy. ²¹Kung lalaban ninyo ako at hindi makikinig, makapitong ulit pa ang salot na ipadadala ko sa inyo para sa mga pagkakasala ninyo. ²²Pakawalan ko ang mababangis na hayop, at lalapain nila ang inyong mga anak; pupuksain ko ang inyong mga hayupan at pauuntiin ko ang inyong bilang hanggang matiawangwang pati ang inyong mga lansangan.

²³Kung sa kabila ng lahat ng ito ay hindi pa rin kayo nagsisi at mananatili sa paglaban sa akin, ²⁴ako mismo ang lalaban sa inyo at makapitong ulit ko kayong parurusahan dahil sa inyong mga kasalanan. ²⁵Dadalhin ko ang tabak laban sa inyo bilang paghihiganti ng aking tipan sa inyo; at pag nagkatipun-tipun kayo sa inyong mga lunsod, padadalhan ko kayo ng salot at ibibigay ko kayo sa mga kamay ng inyong mga kaaway. ²⁶Kapag ginawa kong kulang ang inyong tinapay, sampung babae ang magluluto ng inyong tinapay sa iisang hurno at irarasyon nila ang tinapay ayon sa timbang, kakain kayo ngunit hindi mabubusog.

²⁷Kung sa kabila ng lahat ng ito ay hindi pa rin kayo makikinig sa akin at patuloy na lalaban, ²⁸lalabanan ko kayo sa aking poot, at ako mismo ang magpaparusa sa inyo nang makapitong ulit sa inyong mga pagkakasala. ²⁹Kakanin ninyo ang laman ng inyong mga anak. ³⁰Wawasakin ko ang inyong mga altar sa burol, at gigibain ang inyong mga altar ng insenso, itatambak ko ang inyong mga bangkay sa ibabaw ng mga walang buhay ninyong diyus-diyusan, at kasusuklaman ko kayo.

³¹Wawasakin ko ang inyong mga lunsod, at gagawing tiwangwang ang inyong mga santuwaryo, at hindi na ako masisiyahan sa masarap na amoy ng inyong mga handog. ³²Sasalantain ko ang lupain kayat manggigilalas ang

inyong mga kaaway na nakatira roon. ³³Ikakalat ko kayo sa mga bansa, at bubunutin ko ang aking tabak sa inyong likuran, at matitiwangwang ang inyong lupa at maiiwang guho ang inyong mga lunsod. ³⁴At tatamasahin ng lupa ang kanyang mga taon ng sabbat hangga't ito'y nakatiwangwang, samantalang kayo'y nasa lupain ng inyong mga kaaway; ³⁵makapagpapahinga ang lupa at tatamasahin ang sabbat nito. Hangga't tiwangwang ang lupa, makapagpapahinga ito, na hindi nito naipagpapahinga sa inyong mga sabbat noong kayo'y nakatira rito.

³⁶Papanghihinain ko naman ang loob ng mga matitira sa inyo sa lupain ng kanilang mga kaaway. Magsisitakbo sila sa ingay lamang ng isang dahong hinihipan ng hangin. ³⁷Magsisitakas silang parang hinahabol ng taga, at mabubuwal gayong wala namang humahabol sa kanila. Magkakabanggaang silang tila hinahabol ng taga, gayong wala namang humahabol, at hindi kayo makatatayo sa harap ng inyong mga kaaway. ³⁸Pupuksain ko kayo sa piling ng mga bansa, at lalamunin ng lupain ng inyong mga kaaway.

³⁹Mabubulok dahil sa kanilang mga kasamaan ang malalabi sa inyo sa lupain ng inyong mga kaaway, at dahil din sa kasalanan ng kanilang mga ninuno, magkakasama silang mabubulok. ⁴⁰At aaminin nila ang kanilang mga kasalanan pati ang kasalanan ng kanilang mga ninuno. Kikilalanin nila na ang kanilang mga kataksilan at paglaban sa akin ⁴¹ang dahilan ng paglaban ko sa kanila kaya dinala ko sila sa lupain ng kanilang mga kaaway, at matututong mapakababa ang kanilang pusong natural na mapaghimagsik, at tatanggapin nila ang kaparusahan sa kanilang kasalanan. ⁴²At aalalahanin ko ang aking pakikipagtipan kay Jacob at ang aking pakikipagtipan kay Isaac at ang aking pakikipagtipan kay Abraham, at aalalahanin ko ang lupain.

⁴³Sapagkat iiwan nila ang lupain at tatamasahin niyon ang kanyang mga sabbat hangga't nakatiwangwang at wala sila, habang pinagbabayaran nila ang kanilang pagkakasala sapagkat itinakwil nila ang aking mga pasya at nagsawa na sa aking mga kaugalian.

⁴⁴Gayunman, kapag naroon sila sa lupain ng kanilang mga kaaway, hindi ko itatakwil o pagsasawaan hanggang mapuksa sila at masira ang pakikipagtipan ko sa kanila, sapagkat ako si Yaweng Diyos nila. ⁴⁵Alang-alang sa kanila, aalalahanin ko ang pakikipagtipan sa kanilang mga ninuno na inilabas ko mula sa Ehipto sa paningin ng mga bansa, upang maging Diyos nila. Ako si Yawe.

⁴⁶Ito ang mga kaugalian, mga kautusan at mga batas ng pakikipagtipan ni Yawe sa mga anak ng Israel sa pamamagitan ni Moises sa Bundok Sinai.

Tungkol sa mga panata

27 ¹Sinabi ni Yawe kay Moises: ²“Mag-salita ka sa mga Israelita tungkol sa panatang kailangang magbayad ng halaga para matupad. Ikaw ang magpepresyo sa bawat isa ayon sa katumbas na shekel ng santuwaryo.

³Para sa lalaking nasa pagitan ng dalawampung at animnapung taong gulang: limampung shekel na pilak. ⁴At sa babae: tatlung shekel. ⁵Sa taong nasa pagitan ng lima at dalawampung taong gulang: dalawampung shekel sa lalaki at sampu sa babae ang takdang halagang ipepresyo mo. ⁶Sa mga nasa pagitan ng isang buwan at limang taon: limang shekel na pilak ang ipepresyo mo sa lalaki at tatlo naman sa babae. ⁷Sa mga animnapung taon pataas: labinlimang shekel ang ipepresyo mo sa lalaki, at sampu sa babae.

⁸Kung mabigat para sa taong may panata ang pagpepresyo mo, ihaharap siya sa pari na siyang magpepresyo rito ayon sa kaya ng taong may panata.

⁹Kung hayop ang ipinangakong handog kay Yawe, magiging banal ang lahat ng ibigay kay Yawe. ¹⁰Hindi mapagpapalit o maipapalit ang mabuti sa masama o ang masama sa mabuti. Kung papalitan ang hayop ng iba pang hayop, kapwa magiging banal ang dati at ang kapalit. ¹¹Kung may di-malinis na hayop na di maiaalay kay Yawe, ihaharap ang hayop sa pari. ¹²Siya ang magpepresyo sa mabuti at sa masama; ang sinabi niya ang masusunod. ¹³Kung gusto ng nag-aalay na tubusin ang hayop, babayaran niya ang presyong itinakda ng pari na may dagdag pang ikalimang bahagi.

¹⁴Kung may magtatalaga ng kanyang bahay bilang bagay na banal kay Yawe, pepresyuhan ng pari ang mabuti at masama nito, masusunod ang sinabi ng pari. ¹⁵Kung gusto ng nagtatalaga ng bahay na tubusin ito, babayaran niya ang presyong itinakda ng pari at may dagdag pang ikalimang bahagi.

¹⁶Kung may magtatalaga kay Yawe ng isang minanang lupain, pepresyuhan ito batay sa dami ng binhing inihahasik doon: limampung shekel na pilak para sa bawat homer na se-bada.

¹⁷Kung itinatalaga ang bukid sa Taon ng Mabuting Pahayag, ang buong halaga nito ang susundin. ¹⁸Ngunit kung itinatalaga ito pagka-

raan ng ilang panahon, pepresyuhan ang bukid batay sa dami ng mga nalalabing taon bago sumapit ang susunod na Mabuting Pahayag at babawasan ang halaga ayon sa lumipas na mga taon.

¹⁹Kung gusto itong tubusin ng nagtatalaga ng bukid, babayaran niya ng takdang halaga, na may dagdag na ikalima pang bahagi at saka niya iyon mababawi. ²⁰Kung sakaling hindi niya tubusin ang bukid at ipinagbili na sa iba, hindi na iyon matutubos. ²¹At paglaya ng bukid sa Taon ng Mabuting Pahayag, magiging bagay na banal iyon kay Yawe tulad ng isang bukid na ginawang banal (itinakwil kay Yawe) at mapapasapari iyon.

²²Kung may magtatalaga kay Yawe ng isang bukid na binili niya bukod sa kanyang pamana, ²³pepresyuhan ito ng pari ayon sa dami ng nalalabing mga taon hanggang sa susunod na Mabuting Pahayag at babayaran niya sa araw ring iyon ang takdang halaga bilang bagay na banal kay Yawe. ²⁴At sa Taon ng Mabuting Pahayag mababawi ito ng unang nagbili ng lupa.

²⁵Isusunod sa shekel ng santuwaryo ang lahat ng pagpepresyo; may dalawampung kusing sa isang shekel.

²⁶Kay Yawe na ang bawat panganay na hayop kayat hindi maaaring ipanata ang mga ito. Kay Yawe iyon, maging baka o tupa. ²⁷Ngunit maaaring ipanata at tubusin ang di-malinis na hayop, na may dagdag na ikalimang bahagi. Kung hindi iyon tutubusin, ipagbibili iyon sa takdang halaga.

²⁸Anumang ipanata ng isang tao (bilang itinakwil) kay Yawe, maging isang tao o hayop o bukid sa kanyang mga ari-arian, ay hindi maipagbibili ni matutubos. Kabanal-banalan kay Yawe ang lahat ng itinakwil nang ganito ²⁹Hindi matutubos ang taong itinakwil: papatayin siya.

³⁰Kay Yawe ang lahat ng ikapu ng lupa, mula man sa halaman o bungangkahoy; banal ito kay Yawe. ³¹Kung may gustong tumubos sa alin-mang ikapu, magbabayad siya nang may dagdag pang ikalimang bahagi.

³²Kay Yawe ang ikapu ng mga bakahan at kawan at magiging bagay na banal ang bawat ikasampung hayop na daraan sa ilalim ng tungkod ng pastol. ³³Hindi titingnan kung mabuti o masama ang napili, hindi maaaring magpalit. Kung may gagawing pagpapalit, ituturing na banal ang dati at ang kapalit at kapwa hindi matutubos.”

³⁴Ito ang mga utos na ibinigay ni Yawe kay Moises sa Bundok Sinai para sa mga Israelita.